

DR. OTAKAR TAUBER

*OTÁZKY
CYRILLO-
METODĚJSKÉ*

✧ *DÍL III*

*VELEHRAD
JEHO VÝZNAM A JEHO
BUDITELE* ✧

1928

NÁKLADEM NOVÉHO NÁRODA - VYTISKLA
SPOLEČENSKÁ KNIHTISKÁRNA V PŘEROVĚ

OTÁZKY CYRILOMETODĚJSKÉ

< DR. OTAKAR TAUBER >

OTÁZKY
CYRILOMETODĚJSKÉ

VELEHRAD
JEHO VÝZNAM
A JEHO
BUDITELÉ

< 1928 >

No. 10453.

IMPRIMATUR

JOSEPHUS VYVLEČKA,
Praeses a. e. Consistorii

Olomucii die 22. Junii 1928.

DÍL III

VELEHRAD JEHO VÝZNAM A JEHO BUDITELE

VELEHRAD

Na slavnostní bráně byl v r. 1924 na Velehradě nápis věru významný a případný:

»Jak z tvrdé žuly pevný hrad
zas bratry slávské spojí Velehrad.«

Sušil spatřiv věže velehradské, klekl a líbal zemi. Jak zaplesal vždy Stojan, když jda nebo jeda zase věže spatřil! Tu vždy volal: »Ejhle, svatý Velehrad již září!« Na Velehradě po maturě pojal arcibiskup dr. Prečan úmysl státi se knězem. A hle! Dnes je nástupcem Metodějovým! »Zprávy velehradské« měly pěknou báseň na Velehrad od žáka ústavu apoštolského:

»Ty Moravy jsi perla zářivá,
tys velechrámem svaté tužby naší,
tvůj jas nám z duše chabou bázeň plaší,
tys hvězda, jež nám v temnu svítívá.

V tvém stínu srdce naše okřívá.
Tvá víra srdce naše vzhůru vznáší,
tvá naděje nám v srdci slibně raší,
tvá láska činy naše řídívá.

Ty vůdcem naším v každé době buď!
My k tobě s úctou vělou pohlížíme,
tvých věží zlatý svit vždy s touhou zříme,
tvůj pohled odvahou nám plní hrud'.

Říše velkomoravská sahala po Dunaj, jak mi psal zemřelý dr. Stejskal. Otázka původního Velehradu dosud je nerozřešena. Snad Velehrad Rostislavův a chrám Metodějův nebyly pohromadě, ač pravděpodobněji ano. Učitel Zelnitius našel ve St. Městě u Velehradu nádoby vypálené s vlnitým ornamentem, stříbrné a zlaté ozdoby s tepaným ornamentem, které mohou býti z 9. století. Že byl »Děvín« u Bratislavy »Velehradem«, nikdo jistě nedokázal. Šimek se vyslovil o tom vyčkávavě a kriticky, ale také

o St. Městě se vyslovil skepticky. Že snad sv. Metoděj je pochován v Římě, jak Michal Matunák tvrdí, je zcela bezpodstatno. (Kultura 1926, strana 125.) — Hlavní knížecí sídla byla volena vhodně na křižovatce hlavních tehdejších zemských cest ze Slovenska a Rakous na Moravu, do Čech a do Polska. Jména starých župních sídel, hradů, tvrzí a klášterů právě v okolí dnešního Velehradu ukazují toto místo jako jediné možné. Část polesí »Na hradské«, kde podle legendy panonské lovil Svatoopluk a zmeškal služby Boží arcibiskupa Metoděje, zní doposud v lidu. Jméno samo, které nám jinde nepřichází a spojka Staré Město — Velehrad mluví dostatečně za lidovou tradicí, která od zničení Velehradu až po založení Uh. Hradiště, jakožto pevnosti přednostní, byla oddálena dobou toliko tří set let. Během poměrně tak krátké doby nemohla památka původního královského sídla velkomoravského v lidu upadnouti v zapomenutí.

Palacký píše: »O Děvínu (Dovína) nejstarší zprávy podávají letopisy fuldské. Když v měsíci srpnu 864 král Ludvík proti Rostislavovi opět pole sebrav, oblehl jej mocně na hradu jeho Děvíně, nad ústím řeky Moravy do Dunaje, on slaba se cítil, žádal o pokoj.« (Palacký: Dějiny. Díl I., kn. III., jub. vyd., str. 75.) Byla to pohraniční pevnost, ve které Rostislav nenacházel dostatečné jistoty. Za to když roku 869 Karel a Karloman, synové Ludvíkovi, se dvou stran vnikli do země a dostali se »až k Velehradu, hlavnímu Rostislavovu sídlu jehožto hradby na onen věk byly nadobyčejné a bezpříkladné... Velehrad zůstal nedobyt.« Němci utrpěli škody a Ludvík hledal mír. (Palacký tamtéž.) Velehrad a Děvín nebylo totéž, nebyl za těch pět let Děvín tak opevněn, vždyť tytéž

letopisy fuldské již k roku 855 mluví o pevném sídle Rostislavově, k němuž »král Ludvík s velikým vojskem do Moravy šel, vrátil se bez vítězství a se škodou, nesměv útokem se hnáti na pevné hradby protivníka svého.« (Palacký tamtéž str. 70.) A Palacký vykládá, »že zde starý Velehrad, dnešní krajské město Uh. Hradiště v Moravě se míní, zdá se nám téměř nepochybné býti.«

Nedávno zemřelý arcib. archivář v Kroměříži msgr Fr. Snopek (18. III. 1921), čtyřicet let svého života věnoval otázce cyrilometodějské a došel k tomu přesvědčení, že sídelním městem arcibiskupa Metoděje byl Velehrad, jakožto pevnost na ostrově řeky Moravy, kde nyní leží Uherské Hradiště.

Velehrad byl tedy ve středu Moravy a jak připouští Palacký, Brandl, Kalina, Snopek, dr. Novotný, dr. Pekař a m. j., tam, kde dnes Staré Město a nynější Uher. Hradiště.

Děvín byl hrad na Dunaji, byl to pouze pohraniční hrad, o němž jsou dnes dva názory. Prof. dr. V. Novotný, znalec českých dějin jistě nejpovolanejší, popírá totožnost Děvína s Dvínou fuldských annálů.

Ant. Šim ve svém »Omylu dějin« odůvodňuje, že Velká Morava byla velkou většinou, 9 díly, v nynějších Uhrách v držení Panonie. Vše možno, ale Velehrad byl jistě již před tím. Mohl býti ovšem i dvojí Velehrad, jak myslí Šimek: Metodějův a Rostislavův. Vladislav koupil dle pravé listiny r. 1202 statek, v němž byl kostelík sv. Jana a jenž hraničil s klášterem velehradským. To by zase svědčilo pro Velehrad náš, jenž byl asi na místě nynějšího St. Města u Uh. Hradiště. O starších vykopávkách v Děvíně psal dr. Šimek v »Památkách archeologických« (XXXII. 1920, str. 1—53). O výzkumech Červín-

kových referoval dr. Eisner v »Obzoru praehistorickém« (II. 1922, 57—59). V Děvínské Nové Vsi vykopáno i v r. 1927 na půldruhého sta hrobů slovanských s příměsí velmi silně avarskou, na př. hrob jezdce se šavlí (podle Hampla typu t. zv. »avarského«). Pohřebiště je z doby před Velikou Moravou, jak mi píše dr. Eisner, konservátor v Bratislavě. Tolík je jisto, že Děvín byl pevností již za doby římské a že patřil později knížatům českým.

Návštěvníci Velehradu velmi se zajímají o dějiny a polohu starého cyrilometodějského sídla. Velehrad vystavěl asi roku 830 Mojmír. Není správné, že Velehrad proti Bavorům založil r. 1029 Břetislav, jak napsal v »Lid. novinách« Červinka. Vždyť Břetislav nastoupil teprve r. 1034 na stolec knížecí a proti Bavorům postavil známé Chody. Na Moravě založil Rajhrad a ne Velehrad. Děvín na Dunaji u Bratislavy byl již starý hrad z doby římské a markomanské. Nalezeny tam mimo to památky ze středověku. Ničím dosud není prokázáno, že to byl jistě Velehrad cyrilometodějský. Šimek v »Nár. listech« 25. listopadu 1925 odmítl Červinkovy metody, dle nichž tento prohlásil Děvín za Velehrad metodějský. Připouští »Dovinu« jako sídlo Rostislava a Velehrad jako sídlo Metoděje. Že teprve roku 1131 je první zpráva o Velehradě, neznamená ještě, že před tím nebyl, vždyť byl od Maďarů a Husitů zničen a tím zahynuly v něm všechny památky. Klášter cisterciácký na Velehradě založil markrabě Vladislav roku 1198 a klášter vystavěli cisterciáci r. 1202. Velehrad začal popíratí teprve Dudík, kterého popouzel z Vídně, chtějíce slovanskou památku z paměti vyhladiti.

Velehrad starý byl asi na ostrově sv. Jiří na řece Moravě, v místech nynějšího Starého Mě-

sta a z části Uh. Hradiště. Tok Moravy byl jiný než dnes. Pro Velehrad na místech těchto mluví mnoho důvodů. Některé uvedeme.

Důvody místní. Zde byla tehdy křižovatka cest do Rakous, Polska a na Slovensko. Blízko byly důležité brány na Bunži, u Polešovic a Spytinova. Nedaleko bylo 5 hradů: Obránice u Kroměříže, Bradla u Kyjova, Brd u Zdounek, Holý kopec u Buchlova a tvrz Radovany nad Boršicemi. Na Velehradě vykopány, jak Hirschmenzel v *Nova et vetus Velehrad* vzpomíná, na Horním hrádku sklepy a staré kameny. Tu posud je královská studánka, Králův stůl a Rákoš (místo rady). Rakve kamenné nemusejí, ale mohou býti z 9. století, neboť podobné nalezeny u Basileje z doby Merovingů ze VII. století a v bulharském Šumenu z IX. století. Tu blízko v Kunovicích, Polešovicích a v Podivíně byly první moravské kostely sv. Petra a Pavla. Pro Velehrad náš mluví i tradice. Tu se zachovala zvěstka, že zde na Hradské lovil Svatopluk. Ač na Moravě bylo dle letopisu bavorského tehdy 11 hradů, proč jen o tomto hradu se zachovalo jméno Velehrad? Proč právě tu si přáli býti pochováni Otakar I. a Václav? Proč tu právě se dal pochovati Vladislav a biskupové Daniel a Ondřej? Proto pravděpodobně, že místo toto mělo slavnou starou tradici a památku.

Nynější Velehrad na místech Starého Města uznali učenci Brandl, Novotný, Palacký, Kalina a Snopek.

Palacký v *Děj. I.* 70, píše, že dle letopisů fuldských Ludvík vnikl do Moravy roku 885, ale jí nedobyl.

Roku 864 útočil Ludvík Němec na Duvinu a Rostislav žádal pokoj. Roku 869 synové Ludvíkovi, Karel a Karloman vnikli do země Moravy, ale hradu nedobyli.

Rostislav bojoval pak na Dunaji a uchýlil se potom dovnitř země Moravy. Jen ve středu země mohl mít též Metoděj bezpečí a klid.

Pro náš Velehrad mluví i písemné památky. Snopek poukázal na zpěv z r. 885, kde se nazývá Metoděj »moravské země Velegražďanin«. Legenda o sv. Václavu a Ludmíle, ze 14. stol., má za to, že Bořivoj pokřtěn na Moravě v chrámu sv. Víta a ten byl ve Starém Městě u Velehradu. Totéž napsal Kosmas, narozený r. 1045. Dalimír před r. 1314 nazývá Metoděje arcibiskupem velehradským. Listina daná r. 1258 nazývá nynější Uh. Hradiště »Novým Velehradem«. Listina z r. 1228 (Codex diplom. III. 193) nazývá nynější Velehrad »město, dříve hrad«. Velehrad nynější byl asi odnoží Starého Velehradu.

Na posledním kongresu před 2 roky v resoluci usneseno, aby byla založena »sekcce historicko-geologická«. O jejím složení a její činnosti na venek se málo dovídáme.

Že Velehrad byl, kde je nyní Veselí n. M., jak myslí Homola, nelze přijati, ač to bylo památné místo. Archeolog jako vědec nesmí ničeho předpokládati, nýbrž kopat, badat, studovat terén a potom teprve usuzovat a tvořit teorie. Otázka velehradská zůstává otevřenou. Třeba rozeznávat Velehrad a Děvín, sídlo Metodějovo a pevnost Rostislavova. Snad byl Děvín jen strategickou posicí velmi významnou, ale sídlo mohl mít Rostislav jinde. Děvín u Bratislavy byl rozhodně hradem Rostislavovým, zmíněným v análech fuldských. Nalezeny tu denáry Galbovy (zemř. 69 po Kr.) a Vespasianovy (zemř. 79 po Kr.), vyskytly se zbytky z doby ranně bronzové, předměty dřevěné z doby stradonické a hallstatské, od 4.—7. st., ale též peníze z druhé poloviny XI. stol. olomouckého Přemyslovce Svatopluka, Arpádovce Vojtěcha I. a Ondřeje,

památky Legie XIV., střepy z ranné doby hradištní, památky z epochy gotické, materiál s keramikou ornamentu vlnitého. Byl tedy Děvín a okolí v 8. a 9. stol. jistě Slovyany osídlen. Nalezena tu kovová trubička s hlavou ozdobenou korunou, jež dokazuje styk Rostislava s Byzancí. Děvín jako hrad je asi ze VI. stol. či dříve, z doby stěhování germánského, po odchodu Římanů. Děvín s okolím byla celá soustava pevností. Upozorňuje na to Běl. (*Noticio Ungariae* II., 252.) Ovšem leccos, co pojímáno jako mohyla, se ukázalo pouhou hromadou kamení. Dr. Šimek dokázal, že Morava se snažila v 9. stol. šířiti se na jih; byl tedy Děvín centrem jejím. (Památky archeologické 1920, 1—2.) Sahala až k Dunaji. Byl tedy Děvín bránou do Zadunají. Slul původně Devína, maďarsky Dévény (čti Déviň). Nalezen tu hřbitov z konce X. stol. Již Palacký upozornil, že Dovína je Děvín, keltsky Devan. Tu vedla jantarová cesta k Baltu. Význam Děvína zanikl zánikem doby hradištní. Ibrahim Ibn Jakub praví k r. 965, že Praha má stavby kamenné s maltou. (Festberg, Ibrahim, *Reiseberichte*.) Mohl tedy i Děvín míti stavby kamenné. Hrad dal Napoleon vyhodit do povětří. Že Ludvík a jeho syn Karloman útočili na Rostislava, je pochopitelné, neboť k němu se utekl vasal německý Gundakar a český kníže Slavitař. Zmíniti se nutno ještě o čtyřech bodech annálů fuldských.

Meginhard praví: »R. 864 oblehl Ludvík Rostislava v Dovině. Vojsko Ludvíkovo přešlo přes Dunaj.« (Asi u Klosterneuburku.)

Rudolf píše: »R. 855 obléhal Ludvík marně Rostislava opevněného přepevným valem. Rostislav pronásledoval vojsko Ludvíkovo za Dunaj.«

Další zpráva dří: »R. 869 přišel Karel do oné nevýslovné pevnosti Rostislavovy, ode všech,

i nejstarších zcela odchýlné.« Zpustošil okolí opevnění, ale pevnosti samé nedobyl. Jen zradou bylo možno hradudobýti a proto Karloman svěřil velení Svatoplukovi.«

[Konečně tedy dle zpráva: »R. 871 vešel Svatopluk do starobylého (někdejšího) města Rostislavova.«

Všecky zprávy mluví dle dr. Šimka o jedné a téže pevnosti a všechny okolnosti v nich mluví dle dříve uvedených bodů pro Děvín, který svou polohou byl již v Evropě něčím neobyčejným. Tak soudí Šimek, ale přece není to tak jasné, zvláště ne zmínka o »městě«. Kronika Dalimilova, o 400 let pozdější annálů fuldských dle: »Prosí křista (křest) Bořivoj od Svatopluka, krále moravského a od Metoda, arcibiskupa velehradského.« Tradice o Velehradě (St. Městě) musí též mítí základ. Zajímavá je tradice o Hoře sv. Klimenta u Osvětiman. Na bocích lze rozeznati dvojce valy. Temeno prý zdobil starokřesťanský chrám. Při něm založen prý první slovanský seminář cyrilometodějský, jak hlásá tabulka nad vchodem kapličky. Tradice klade na horu sv. Klimenta také první samostan (klášter) slovanských mnichů (basiliánů). Bohužel dějinné prameny o těchto nejstarších dobách mlčí. Každého návštěvníka však jistě mile překvapí a upoutá výjimečná poloha svatoklimentské hory, jakoby stvořené pro zátíší kláštera i duchovního semináře.

Bezpečné zprávy o svatoklimentské hoře podávají teprve dějiny století čtrnáctého. Markrabě moravský Jan, bratr Karla IV., Otce vlasti, daroval horu svatoklimentskou klášteru augustiniánskému v Brně u sv. Tomáše, kteří tam obnovili kostelíček sv. Klimenta se svolením tehdejšího biskupa olomuckého Jana Očko z Vlašimi (z 18. dubna 1358) a založili tam i svoje

proboštství. Biskupská listina výslovně mluví o kapli bl. Klimenta, papeže a mučedníka, v lesním zátiší blíže nového hradu Cimburku ležící, v dobách sice dávných vystavěné k uctívání téhož svatého, nyní však od mnohých let vši hohoslužby pohřešující.» (Codex dipl. IX. 73.)

Augustiniáni starý kostelík románský obnovili ve slohu gotickém, jak patrně ze zbytků stavby v rozvalinách nalezených. Klášter připínal se ke kostelu se strany jižní. Proboštství augustiniánské na hoře svatoklimentské nepřekřadlo však ani celého století. V létě r. 1421 vytáhl proti velehradskému klášteru cisterciáků kněz Bedřich s válečným lidem (s tábory) ve Strážnici nasbíraným a cestou na Velehrad vydrancoval proboštství svatoklimentské u Osvětiman, augustiniány tamější žalostně pobil a kostelík i klášter zapálil. Noční požár s hory sv. Klimenta svítil pak táboritům na cestu ke stejnému dílu zkázy na Velehrad.

V paměti lidu udržela si však hora svatoklimentská svoji slávu cyrilometodějskou. Dr. Grivec soudí, že Velehrad byl skutečně na místě Starého Města a táhl se až k nynějšímu Velehradu, ač jistě bratři sv. Cyril a Metoděj v Děvině též byli. (Slov. apošt. 124.)

Žel navždy, že sami jsme si (Husité) zničili nejstarší památná místa, Velehrad, Sázavu, Emausy, Horu sv. Klimenta, Vyšehrad. O tak zv. křížích »cyrilometodějských« jest se zmíniti, že je někteří považují za pouhé hranečníky z doby pozdější. K úplnosti musím se zmíniti o knize Ant. Šína: »Omyl dějin«. Šín pochybuje o věrohodnosti annálů fuldských. Klade starou Velkou Moravu do nížin uherských, do Panonie a sídla Moravanů do nížin. Zamítá usuzování názvů dle řek. Rostislav prý držel vyšší, severní Panonii. Šín se dovolává jména »Panonských legend« a

titulu »panonský arcibiskup« a uherského starého znaku, na němž jsou pásy vod a zvláště od Maďarů prý tajené sbírky v Rábu. Dle toho byli prý staří Moravané absorbováni od Maďarů v 9. a 10. století, což dokazuje z maďarských dějepisců Hunfálvyho a Karaczonyiho. Velehrad byl dle Šína »veliká ohrada«, celý okruh, celý kraj v nížině bažinaté, ohrazený třeba i přírodně horami nebo hrady jako byly Děvín, Bratislava a Nitra. V Nitře prý sídlil asi syn Rostislavův. Nitru odvozuje ze slova »z nitra«, kde řeka prýští nebo chrání vchod do nitra hor. Svatopluk prý sídlil ve Stoličném Bělehradě, který dle Šína byl starým »Vielogradem«. Děvín jako hrad prý jmenován po prvé roku 864. Nemohl tu tedy sídliti Mojmír r. 825. Avari byli prý vůdci a přátelé starých Moravanů, Maďaři nepřátelé. Svatopluk byl prý samostatný, od Rostislava neodvislý a prosil papeže, aby jeho lid přijal do své ochrany. Na Moravě prý není z té doby doloženo žádné město. A co Brno a Olomouc, odkud máme doklady chrámů z nejstarší doby? Učenci odborníci budou tu míti slovo ve všem. Záhodno je prozkoumati sbírku v Rábu a knihovny cisterciáků.

Dr. Niederle má polohu starého Velehradu ve Star. Městě u Uh. Hradiště. (Popis Velehradu, nové vyd.)

V jubilejním roce svatocyrilském dospěla na Velehradě ke svému řešení i leckterá otázka, zaujímající mysl ctitelů našeho Velehradu co do jeho minulosti. Je pod nynějším chrámem ještě nějaká stavba z doby předcisterciácké, snad z doby cyrilometodějské čili nic? Zdá se, že otázka tato musí býti zodpovězena záporně. (Jde jen o místo, kde stojí kostel.)

Zajisté si návštěvníci Velehradu při slavnosti na svátek sv. apoštolů Cyrila a Metoděje

všimlí novoty zvenčí za hlavním oltářem. Překvapil je hluboký příkop okolo kostela, sahající až ke kapli Božího hrobu. Na podnět »Památkového úřadu« v Brně byla totiž odkopána a odvezena hlína a rum z těchto míst, které se tam nahromadily z nánosů po 700 let a rumu pozůstalého po zboření a zpusťování kostela tábority r. 1421 a po požárech r. 1681 a 1719. Památkový úřad pokládá chrám po umělecké stránce, jeho stavbu, jeho malby, alespoň některé, jeho sochy za prvotřídní, proto pečuje o uchování chrámu a má na mysli jeho obnovu. Proto se dále odkopání a bude se v něm pokračovati na náklad státní, aby se objevila krása prvního chrámu, který se počal stavěti asi roku 1201 (podle dr. Nevěřila). Bude tím i nynější chrám chráněn před zkázou vlhkosti do něho skrze zdi vnikající. Jaká majestátní stavba by byl chrám, kdyby stál na vyvýšeném místě nebo alespoň na rovině od svých základů! Všimněme si jen těch krásných trnoží z hladce tesaných kvádrů!

Při těchto pracích stal se pokus podkopati na dvou místech až základy původního kostela, zda by se nepřišlo na něco pamětihodného, ale nic se nenašlo. Chrám prý spočívá na dřevěných pilotách, trámech zaražených zahrocenými konci hluboko do země, což jest způsob kladení základů při stavbách na močálovitých místech, jak tomu bylo i zde. I dr. Nevěřil při svých vykopávkách v roce 1905 a 1906 v zahradě za kostelem na východní straně přišel v hloubce až přes 3 m na velmi staré zdi, které spočívaly na silných dubových trámech. Stavby ty jsou snad z doby před cisterciáky. Vinc. Brandl, archeolog a výborný znatel starého Velehradu, praví: »Co lid moravský o apoštolech svých a o Velehradě věřil, spočívá na skutečných dě-

jích, a první markrabě moravský, chtěje oslavit památku jejich, založil na blízku starého Velehradu klášter, jenž podle sídla Svatopluka a Metoděje nazván též Velehradem.» (Poloha star. Velehradu 38. O křížích »cyrilometodějských« (?) nalezených též na Uh. Hradištsku, uvádím dva úsudky: Profesor Jan Havelka, známý archeologický spisovatel z let osmdesátých až devadesátých velmi přesvědčivě dokazuje i proti vážným námitkám, že běží beze vší pochybnosti o kříže — památníky na naše sv. věrověsty Cyrila a Metoda. (Viz mnohé jeho články ve Sborníku velehrad. r. II., III., IV.) Ruku v ruce s ním pracovali i jiní, jako zvláště prof. Hynek Křch, který též hájí těchto cyrilometodějských křížů jako svědků stálé úcty a tradice sv. apoštolů.

Dr. Zavadil ve spise »Velehrad« zjistil na Děvině celý systém opevnění, ohradišť z doby slovanské. Červinka ve spise »Děvín« zjistil, že na Děvině bylo i město, dle kulturní vrstvy na celém hradištsku. Nalezeno tu dřevěné uhlí a propálená hlína. Hrad původní, slovanský byl dřevěný, opevněn příkopy, sruby, palisádami a násypy. Béla IV. praví, že před vpádem Tatarů r. 1242 zděných hradů u nás nebylo. Hrad zděný tedy vznikl koncem 13. století. Z doby slovanské tu nalezeny nádoby s pásy horizontálních čar, s vlnicemi a řadou šikmo vypíchaných teček. Nejstarší obyvatelé Děvína byli od II. století po Kristu kvádo-markománské kmeny.

Třeba řešiti otázku velehradskou všemi směry: historicky, topograficky, archeologicky, pátrati dále do stopách tradice a písemných zázek a probádati archivy klášterů cisterciáckých v Římě, ve Fuldě, v Řezně a všude, kde možno tušiti nějaké styky ciziny s říší velkomoravskou.

Pozoruhodnou studii o poloze starého Velehradu napsal dr. Robenek v brněnské »Hlídce«.

Zjišťuje nejprve hranice Svatoplukovy říše a dochází k názoru, že zmíněný hrad nazýval se Morava a je totožný s nynějším Ostřihomem. Dovolává se věrohodných pramenů dokumentárních. Morava byla jedním z devíti hradů avarských. Karel Veliký mnoho hradů, zvaných (hrinků), obehnaných devaterou hradbou, dobyl. Moravané po zániku Avarů (posledně se uvádí toto jméno r. 822) zmocnili se těchto krajín. Sáhala tedy Morava hluboko na pravý břeh Dunaje do tak zv. Panonie. Ostřihom (proti našemu Komárnu) má výbornou polohu. Je nesporně jedním z devíti jmenovaných hradů, lemuujících dunajskou linií. Byla opevněna již Římany. Opevněné tábory Vindobona (Víděň), Aquineum, Carnuntum, Juvaveum, Acrabona, Comaronium, Cimbriana střežily hranici dunajskou proti barbarům a staly se pak mocnými hrady Avarů a Slovanů. Města Ráb, Komárno, Ostřihom, Pleš, Buda, Stoliční Bělehrad, Šoproň, Vesprim, Železný Hrad (Vasvár), Sabaria, Staré Hradý (Ovár), střežily komitáty staré Avarie a později Velké Moravy a po jejím pádu Maďarie. Ostřihom má velmi výbornou polohu. Je chráněn mohutným Dunajem, vrchy pilišskými a bažinami, takže mohl býti dobře onou »nevypověditelnou« pevností Moravanů. Autor opatřil svou studii plány, mapkami, fotografiemi ostřihomského hradu.

Důvody Robenkovy jsou zajímavé, ale přece plně ne přesvědčivé. Divno, proč z doby sv. Vojtěcha a sv. Prokopa, kteří na Slovensku byli, nemáme u nás tradice o sídle sv. Metoda tam někde, a proč tradice se upíná hlavně k Velehradu u nás na Moravě. Že se hrad jmenoval »Morava«, nelze nám bez naprosto jistých důkazů přijati, ale ceníme práci každého, kdo něčím kladným přispěje a nejen jiné kritikuje. Překvapení nejsou vyloučena.

VELEHRAD NYNĚJŠÍ A DÁVNÝ

Přijďte do svatyně velehradské třeba třikrát týdně, ba třeba třikrát denně, vždy jste její velebenou uchvácení. V listině z r. 1220 je nazýván chrám velehradský prvním po olomuckém. Jeho délka (86 m), fresky, obrazy, lavice, zábradlí z cetechovského a hlavní oltář z kararského mramoru, vše zas a zase nás povznáší. Místo samo mluví, že mimoděk zvoláte s básníkem: »Bud' veleben dob slavných, památníku!« (Kyselý). Nynější svatyně ovšem opravena teprve r. 1678, po ohni r. 1681 a opět po ohni r. 1735 od opata Jana, avšak máme tu zjevné zbytky z dob předcisterciáckých (před r. 1200). Kamené rakve jsou, jak dokázal Houdek, z doby staré; podobné jsou v Německu již z dob Merovingů a ve dvorské cerkvi u Šumena v Bulharsku z 9. století. Podobný chrám dle plánu jako velehradský je dle P. Jaroše v Soluni z V. stol. Třeba dokázati, zda zdi r. 1903 pod chodbou od starého portálu zazděného, jsou z doby předcisterciácké, též základy pod jídelnou a trnože na jihu. Cyrilika byla dříve románskou. Starý Velehrad byl, jak připouští Brandl, dr. Novotný, Snopek, dr. Pekař a prof. Kalina tam, kde dnes Staré Město a nynější Uh. Hradiště, jež bylo zbudováno na ostrově, obklíčeném Moravou, mající dnes ovšem jiný tok. Na těch místech byly čtyři kostely: sv. Víta, sv. Jiří, sv. Jana a sv. Michala. Staré Město vystavěl asi již roku 830 Mojmír a Rostislav je učinil hradem přepevným. Pravá listina z r. 1228 (Cod. dipl. II. 193), již i Palacký uznává (II., 143), praví o Velehradě: »civitas, primo modo burgus« (město, dříve hrad). Nynější ves velehradská je ovšem teprve z doby cisterciácké. Hrad na Dunaji byl pouze hrad pohraniční. Snopek v posledním článku v

»Hlídce« poukázal na tropar (chvalozpěv z r. 885.) v němž Metoděj je zván: »říše moravské Velehrad« a z toho soudí, že byl Velehrad ve středu Moravy. U Polešovic je »brána velehradská«. Na Horním Hrádku na Velehradě nalezeny staré sklepy, kameny a příkopy. Ve St. Městě jsou značné hrobky s popelníci a též u Nedakonic. Velikou ztrátu jsme utrpěli smrtí P. Jaroše a msgr. Snopka; byli nejlepší znalci starého Velehradu. Třeba dle nich moc kopati na jihu a východu nynější svatyně, na Rákoši a Hrádku. Z Rákoše máme v museu velehradském střepy až z 10. stol. př. Kristem a věci z doby kamenné a bronzové. Z listiny r. 1230 víme, že na Velehradě si přáli býti pochováni Otakar I. a Václav. Třeba bádati, kde asi byla připravena hrobka Přemyslovců. Třeba zkoumati pod zimní sakristií, kde jsou zbytky lodí, apsid, oblouků a výklenků. Kdy vstane starý Velehrad jako fénix?

(Návštěvníky Velehradu upozorňuji na museum, kde jsou mince českých králů a papežů, sesterce z dob Vespasiána, bible z roku 1519, Beckovského Poselkyně, kroje atd. a lapidarium (staré kameny) před vchodem. V refektáři je nádherná sádrová skupina P. Marie, kterouž Švédové ušetřili. V museu je na síni náhrobní kámen probošta olomuckého Alexia z r. 1228, jenž je nejstarší datovaný v říši. V kapli královské je kříž z ebeny a tu pochování biskupů pražští Daniel a Ondřej (zemř. 1224). V kostele obraz sv. Maří od Raaba, nad nímž žasl Liebscher, vzácný obraz P. Marie na klenbě a mistrovský kříž u vchodu. Na mostě jsou překrásné sochy sv. Bernarda a sv. Luitgardy. Škoda jich tam tak nízko!

Měli by se sejítí odborníci: Breitenbach, Příkryl, Vyvlečka, Zelmitius, Svoboda, Robe-

nek, Pinkava, Nevěřil, Rýpar, Podlaha, Kretz, Kalina a j. a uraditi se o dalších podnicích k prozkumům starého Velehradu, jemuž i vláda by měla věnovat velkomyslnou pozornost. Velehradu poskytl ochrany a výsady papežové Inocenc III. a IV., Alexander IV., Martin V., Mikuláš V., Lev XIII. a Benedikt XIV. Jasný důkaz přátelství Říma k národu českému.

Ve »Slováku« opět hledá místo Velehradu dr. L. Zachar a dokazuje, že kdyby Velehrad Svatoplukův byl na Moravě, že by se to muselo dokázat z listin a z archeologie a kloní se k názoru, že jím byl Děvín a Nitra. Leč to má také teprve dokázat z listin a archeologie, která na Velehradě nynějšími vykopávkami přece tolik poukazuje na stopy starších staveb, z nichž prý dr. Zachar na nic starobylého usuzovati nemůže. Než církevní historie poukazuje zcela zřejmě na odvislost Nitry, jako sídla biskupského, od moravské velehradské diecése, neboť byl sufraganním biskupem Metodovým. Diecése nitranská pak po rozpadu říše velkomoravské stala se odvislou od jakési diecése polczowské, později olomucké, a takto jurisdikčně odvislou od pražské diecése jako proboštství, jež po malé přestávce (v r. 1040—4) proboštstvím zůstalo až do r. 1109. Tedy dle církevní jurisdikce patřila Nitra k moravské diecési Metodově, později k pražské a olomucké. Tedy církevně byla původně odvislost Slovenska na západě a ne na jihu, čili tradice velkomoravská a tradice původního sídla Metodova a Svatoplukova byla v Římě živou velmi dlouhou a církevní jurisdikce, sufraganní diecése Metodovy, vyproštěná z vlivu biskupů solnohradských, byla dle této tradice spojována se Slovanry západními a ne s maďarskou diecési ostríhomskou, kdysi ovšem také slovanskou.

Roku 1063 bylo zřízeno, správněji obnoveno

v Olomouci biskupství, a to u starobylého chrámu svatého Petra na předhradí, v místech, kde dnes stojí »Komenium«, v ulici Křížkovského (dříve Kanovnické). Olomucké biskupství bylo pouze obnoveno, neboť existovalo zde dříve již velkomoravské biskupství Metodějovo, a konservativní Řím nerad volíval pro zakládání biskupství nových míst. Obdobně nazývá se u Kosmy k roku 1055 Morava obnovené moravské království a k roku 1061 moravské království.

V Polsku jsou Lendziny s kostelem na hoře zvané sv. Kliment. Jako u Osvětiman je sv. Kliment, tak ve Slezsku mají horu svatoklimentskou. Není to nejpádnější důkaz, že sv. Cyril a Metoděj ve Slezsku byli a lid slezský se sv. Klimentem seznámili? I město Oswiencim zdá se připomínati působení sv. bratří v Polsku. Vždyť »Oswiencim« není jistě nic jiného, než moravské Osvětimany, staroslavný to název, jenž značí asi »posvěť se jméno tvé« a připomíná tedy místo, kde stály asi basilánské slovanské kláštery, zřízené k oslavě jména Božího. Ještě třetí Oswiencim býval u Lvova. V historických památkách se výslovně praví, že to byl vlastně basilánský klášter, který zbořili Tataři.

K vůli úplnosti otázky polohy starého Velehradu uveřejniti musím, co v »Našinci« napsal Antonín Richard Svoboda o starém knížecím hradu v Olomouci:

»Historické zprávy nejsou s to udati ani přibližně dobu vzniku hradu a jeho bohaté výzdoby sochařské. Jední kladli vznik do století devátého, jiní až i do století dvanáctého.

Styl byzantský, do jehož období vznik práce sochařské kladu, kvetl ve století VI.—VIII. po Kr. Vzor byzantských staveb jest chrám Boží Moudrosti (dnešní mohamedánská mešita Aja Sophia) v Cařihradě, postavený za císaře Justi-

niána roku 532—537 po Kr. Byzantský sloh šířil se pak po celé Evropě. (Stavby v Benátkách a Raveně, chrám v Cáchách, postavený Karlem Velikým r. 796—804 atd.) Pravdě nejvíce se blíží domněnka, že výzdoba knížecího hradu olomuckého pochází z doby tohoto rozkvětu slohu byzantského v Evropě, kdy na Moravě vládli Mojmírovci, a že tito si tak dali vyzdobiti sídelní knížecí hrad velkomoravský umělci byzantskými.

Hrad sám mohl býti ovšem původu staršího, neboť práce sochařská bývá poslední, která na stavbu přijde z prací konstruktivních. Je možné, že dříve stál na návrší tom hrad dřevěný, dostatečně chráněný svojí ostrovní polohou mezi rameny řeky Moravy a skalnatým návrším. Místo toto bylo jako stvořeno pro nejpevnější a nedobytný hrad. Nikde tam, kde dějepisci naši kladou velkomoravský Velehrad, není této přirozené bezpečnosti, nejméně ovšem v kraji hradištském nebo u dnešního Velehradu. Domněnka, že tam mohl býti Velehrad, povstala jen listinným bádáním, aniž se autoři na místě samém přesvědčili, odpovídá-li i okolí nutným podmínkám bezpečnosti. Chlupy olomucké mají a měly i bez staveb hradních takovou bezpečnost, že i v dobách předhistorických mohly sloužiti za bezpečný útul ek osídlovací. Řádným opevněním staly se naprosto nedobytnými, byly-li hájeny udatnou posádkou. Tak Olomouc mohl odolati nájezdům tatarským a jiným. Hrad postavený na tomto návrší mohl právem slouti »Velehradem.«^{*)} Nemyslím, že to byl vlastní název

^{*)} Jak vidět, autor článku kloní se k názoru, že hlavním sídlem Mojmírovců byl Olomouc. Upírá průkaznosti listinnému bádání o Velehradu. Poslední dobou však k listinnému bádání připojují se i zajímavé vykopávky, které pilně schraňuje učitel Zelnitius ve Starém Městě.

residence panovníků velkomoravských, nýbrž označovalo se tím jen hlavní sídlo panovníka. Vedle tohoto pojmenování měl zajisté své původní jméno jiné.

Největší význam přikládám archeologickým vykopávkám na vzpomenutých místech a studiím etymologickým. Nyní, kdy Slovensko je naše, máme otevřeno široké pole působnosti k probádání oněch končin, kde bývala kolébka Slovanstva. Musíme přesně rozeznávat jednotlivé fáze historického vývoje, hlavně mezi Moravou Starou a Moravou Velkou, mezi tak zvanou Moravou vyšší a nižší atd. I politické hranice jednotlivých slovanských krajů a států se měnily během staletého vývoje. V určitých dobách bývaly kraje či státy spravovány odděleně, časem pak byly slučovány pod jediným mocným panovníkem. I země moravské prodělávaly takový vývoj. V prvních stoletích našeho letopočtu byla to říše markomanská s věhlasným králem Marobudem, která omylem se pokládá či pokládala za říši germánskou, podobně jak říše bojská a kvádská se pokládala za říši keltskou. Všechny tyto říše byly říšemi slovan-skými.

Jižní hranici moravskou tvořil vždy Dunaj a to hranici staré Moravy čili Moravy vyšší. V době největšího rozmachu říše velkomoravské patřilo k říši téměř celé podunají jak do nedávna patřilo k říši rakousko-uherské. To byla Velká Morava. A s tohoto hlediska musíme také hledět na hlavní města těchto zemí a jejich historii a na otázku Velehradů, které se hledají na všech možných místech, ačkoliv není pádných důkazů, že hlavní sídlo tohoto jména vůbec existovalo. Neboť ve starých zemích nebylo asi jediného a výlučného hlavního města, podobně jak v Rusku, kde postupem doby byly hlavními

městy Kyjev, Moskva, Petrohrad a nakonec zase Moskva. Podobný vývoj mohl býti i v otázce Velehradů. Proto se otázkou touto speciálně v tomto článku zabývatí nemíním. Jen to chci podotknouti, že hlavním místem staré Moravy býval asi od nepaměti Olomouc, kde sídlili i první Mojmínovci. Po rozmachu říše, kdy byly k ní přivtěleny země po obou březích Dunaje, byla nebo mohla býti hlavním sídlem Bratislava, pojmenovaná tak po velkomoravském králi Rastislavovi, o níž se v souvislosti s Děvínem mluví ve starých letopisech, hlavně fuldských. Mimo tato důležitá místa mají velký význam i mohutné pevnosti, které se táhly tenkrát podél Dyje a Dunaje, z nichž pravděpodobně Znojmo připomíná jméno Mojmírovců, neboť před zkomolením a germanisací slulo asi Mojmírov. Další důležitou pevností byly palavské kopce, obydlené od pravěku, kde byl také Děvín (nyní hrad Děvičky z pozdější doby). Pás pevností táhne se podél Dyje, Moravy a Dunaje až k Budapešti (Budín, kdysi sídlo slovanských Budínů, Pešt od pece, rovněž slovanského původu).

I v dnešní Podkarpatské Rusi nalézáme stopy a historické zmínky o říši velkomoravské, neboť karpatskými průsmyky vnikli do říše velkomoravské Maďaři, podobně jak Hunové před tím a Tataři po nich. Pokud se týče dnešního Velehradu u Úher. Hradiště, mohlo býti toto místo, jemuž starobylost, sahající do nejstarších dob země moravské nikdo nemůže upírat, staroslovanským božištěm, jak mythologické názvy okolních hor a míst by nasvědčovaly. A právě v takových místech zapouštěla vína křesťanská prvé kořeny a na takových místech hlásali věrověstové naši novou víru, neboť tam se k náboženským úkonům scházival lid z celé země. Tato místa slula namnoze Děvíny, resp. v mís-

tech zvaných Děvín bývala pohanská božiště. (Sanskritsky Dévi značí Bůh, a teprve Němci překřtili tato místa na Maidenstein, Maifidburg, Magdeburk, podle jiného významu slova Děvín, jako by bylo odvozeno od slova děvče, což starým Germánům bylo zajisté blížíší než Bůh.) Velehrad nemohl však býti hlavním, opevněným sídlem moravských vládců, poněvadž postrádá v tomto smyslu veškeré požadavky rázu vojenského a strategického, které při vybudování hlavních sídel v oněch dobách byly nejnnutnějšími.

Velkomoravský dvůr osamostatnil se z důvodů politických od západu evropského a vyhledával spojení s Byzancí, odkud povolal i kulturní činitele, věrověsty naše sv. Cyrila a Metoděje, aby nebyl odkázán na německé kněze. Velká Morava stala se tak klínem mezi východem a západem a boj obou těchto skupin zaplatila životem svým, jakmile nevěděla, zda na východ či na západ se orientovati, když oběma pánům nebylo lze sloužit. Podobně, jak věrověsty solunské, povolali si Mojmírovci pravděpodobně i stavitele a umělce byzantské k výzdobě Velehradu. Vlastním problémem Velehradu nemíním se zde zabývat. Tolik mám za jisto, že na dnešním Velehradě nebýval. A na hranici Moravy v Podýjí nebo v Podunají by si sotva Mojmírovci byli založili svoji nedobytnou residenci. Byly tam arcí mohutné pohraniční pevnosti jejich, které si s významem Velehradu nikterak nezadaly (Děvín u vtoku Moravy do Dunaje, Děvičky a stará hradíště v Podýjí atd.) a kde se po čas válečný i Mojmírovci zdržovali. Velehrad však nutno hledati uvnitř země moravské, nikoli v částech, později k říši přibylých.

O výklad názvu města Bratislava vede se dlouhý, vědecký spor. Nepopírá se již, že původ

jména jest slovanský a že pozdějším zkomolením vznikl z původního slovanského jména název Presburg. Všeobecně platí domněnka, že jméno Bratislava povstalo od osobního jména Břetislav a uvádí se v souvislost s českým knížetem Břetislavem, což jest nesprávné. Původ jména dá se velice dobře tvarově i časově zjistiti. Annály fuldiské mluví k roku 855, 864, 869 atd. při líčení bojů mezi Franky a říší velkomoravskou o »úžas vzbuzující pevnosti Rastislavově, která se ode všech ostatních pevností odlišovala, o nevýslovné pevnosti Rastislavově, jakož i o tom, že Svatopluk, zatím co ostatní tábořili, vešel do starého hlavního města Rastislavova atd. Všechny tyto údaje lze lokalisovati k dnešní Bratislavě, neboť v týchž annálech se mluví o nedalekém Děvíně. (Král Ludvík oblehl Rastislava v jednom městě za Dunajem, jež se v řeči onoho národa nazývá Děvín.) Větší pravděpodobnost než odvozování jména od knížete Břetislava, má domněnka, že dnešní Bratislava byla pojmenována po nejslavnějším moravském, vlastně velkomoravském králi Rastislavovi, a má tedy správně znítí nikoli Bratislava, nýbrž Rastislava. Po pádu říše velkomoravské bylo město vystaveno maďarisací i germanisací až do převratu roku 1918, a také jeho název byl zkomolen, aniž bylo lze jej za 1000 roků úplně vyhladiti, či jiným nahraditi. Za zmínku stojí i ta okolnost, že město bývalo korunovačním městem uherským, čímž navazovalo přímo na velkomoravskou historii, kdy bývalo, alespoň v dobách Rastislavových, hlavním sídlem říše velkomoravské, která zabírala nejen dnešní Moravu, ale také celé někdejší Uhry. — Arpádovci stali se dědici Mojžírovců a povolně slovanskou říší asimilovali a přeměnili na maďarskou, respektive uherskou.«

STARÝ VELEHRAD

Naléztí starý Velehrad, objeviti hrob sv. Metoděje mělo by význam ohromný. V Římě, zvláště ve chrámě sv. Petra, podmaňují každého dojmy přímé, ne důvody rozumové. Cítíme zrovna, že zde a nikde jinde je pravá církev, neboť tu leží svatý Petr a jeho první nástupcové. Jinak by vzplanul zájem pro ideu cyrilometodějskou, kdyby objeven byl hrob jejího prvního hlasatele. Jako v chrámě sv. Klimenta v Římě mocně jsme byli dojati již pomyslením, že jsme aspoň blízko u hrobu sv. Cyrila, tak mocně by každý Slovan byl dojat, kdyby si mohl říci: Stojíš na hrobě sv. Metoda.

Bez studia, práce a modlitby hrobu sv. Metoda nenajdeme. Musíme si toho zasloužit. Napsal jsem o starém Velehradě více statí, dovozuje, že starý Velehrad Metodějův byl na území Starého Města u Uh. Hradiště. Nejakých nezvratných, naprosto zjištěných důvodů proti této domněnce není. Připomínám zde sedm důvodů pro polohu Velehradu na zmíněném území. Konečně pro polohu tuto byl Palacký, Snopce, Prášek, Brandl a Houdek, a jsou dnes dr. Novotný, prof. Kalina, dr. Pekař a jiní. Proti inž. Červinka a učitel Homola ve Veselí, jenž hledá Velehrad ve Veselí nad Mor. Že zde byl mocný hrad, je jisto, ale nemusel to býti Velehrad Metodějův. Sv. Metod nemusel bývati v samém sídle knížete, kde byl ruch a shon. Byl snad poněkud dále odtud. Otázka pak Velehradu a Děvína, jak již upozornil dr. Šimek, musí býti luštěna každá zvlášť. Děvín u Bratislavy byl starý pomezní hrad. Sídlo knížete musilo býti uvnitř země.

Důvody pro polohu Velehradu na území Uh. Hradiště a Starého Města jsou asi tyto: Bořivoj

byl pokřtěn dle zprávy o životě sv. Václava, zachované v rukopise stol. XIV. ve chrámě sv. Víta ve St. Městě. To je nesporně důkaz, že starý Velehrad byl nejpravděpodobněji tu, neboť proč by byl kníže křtěn jinde, než v sídle knížecím? Morava ovšem tehdy tekla jinak než dnes. Ve Starém Městě byly vykopány popelnice a přesleny v zahradě p. Brístěly kdysi, kameny na Špitálce a valy.

Na území tomto byla křižovatka silnic do Rakous, Polska, Čech a na Slovensko. Lidová tradice vykládá, že na Hradsku lovil Svatopluk, opozdív se na služby Boží. Tu nedaleko králův stůl.

Na Velehradě objeveny stopy zdíva z doby předcisterciácké, tedy před rokem 1200. Tropar (chvalozpěv) z roku 885 nazývá sv. Metoda »Moravské země Veleigraždanin«. Byl tedy starý Velehrad někde uvnitř Moravy.

Hrad Rostislavův byl asi na ostrově sv. Jiří, kde nalezeny archeologické památky a opevnění. Dle Ibn Ibrahima, arabského cestovatele, na takových, vodou chráněných místech staří Slované stavěli hrady. Téhož názoru o hradu Rostislavově je i dr. d'Herbigny, když jsem mu tyto své a zde uvedené dohady na Velehradě minulého roku vykládal. Všecky schválil. Kláštery stavěny obyčejně na památných místech. Dr. Novotný (I., 1, 341) dí: »Těžko mítí tradici (o starém Velehradě na území Uh. Hradiště a Starého Města) za zcela smyšlenou.«

Roku 1921 nalezeny na zahradě kláštera velehradského, 9 m hluboko při kopání studně, zuhelnatělé součástky. To by zase dle d'Herbignyho svědčilo pro starý Velehrad na území nynějším, neboť dle něho byly staré hrady a budovy kolem dřevěné. Středověký mluví o sklepech a nalezených tesaných kamenech dvorce na Vele-

hradě. Brány u Spytinova a Polešovic mluví též pro polohu Velehradu na tomto asi území.

Dle zprávy Hildegarda Hradištského daroval roku 1130 Vratislav kostelu ve Spytinově nadání, patřící kdysi Velehradu. Podle toho byl Velehrad nedaleko Spytinova. Je také pozoruhodno, že Uh. Hradiště se nazývalo napřed Nova Velehrad (nova civitas) Nový Velehrad. Proč se tak jmenoval? Patrně, že starý Velehrad byl blízko.

Palacký rozeznává hrad a město. Na př. píše k roku 869, že města, hlavního sídla knížete, Karel, syn Ludvíka, nedobyl. Ohněm kraj zničil a čeho v lesích kolem našel skrytého, ukořistil. To vše by poukazovalo na polohu Velehradu v okolí nynějším. Nejen podobnost Alboby v Bulharsku svědčí pro domněnku, že Velehrad byla celá opevněná krajina; tvrdí to i annály fuldské, mluvící o »opevněné krajině«. Pro Velehrad starý v tomto území mluví i hrady četné kolem: Modla, Cimburk, Buchlov, Holý Vrch, Hrádek a zvláště Rákoš, kde se »rokovalo«, radilo. Rákoš je na př. též u Budína. Blízko Rákoše bylo tedy jistě hlavní sídlo knížete.

Nezbývá než hledat, kopat, badat dále. Dvakrát jsem byl v Nitře a tu hledal a pátral, zda by tu nějaká stopa byla po Velehradě. Kompetentní osobnosti tamní nevědí o ničem. Památky prý zničil ohněm při dobytí Matúš Trenčanský. Nebylo dosud v Nitře snad dosti zájmu u vědců, proto snad přece by se tam teď na něco došlo. Bude nutno hledat v cisterciáckém klášteře v Oseku. Pokusil jsem se o to, ale nenašel jsem porozumění. Nutno zasáhnouti autority. Pátratí třeba v Uh. Hradišti, ve St. Městě a ve Spytinově. Na Velehradě třeba prozkoumati podzemí absidy a zimní sakristie, a vše kolem v zahradách až na 3 m hloubky a Rákoš, Hrádek atd.

To jsem chtěl s bývalým P. rektorem v dorozumění se zemřelým P. Jaškem již podniknouti s dělníky na svou pěst, kdybych byl zůstal v Hradišti. Práci měl řídit dr. Niederle a Dvorník. Museum velehradské, uspořádané spolu se zemřelým P. Janošem, vyneslo nám tehdy mnoho příspěvků, pomocí jichž a jiných se mělo kopati. Nuže, od slov k činům! Doufejme, že Boží Prozřetelnost bude pomáhati modlitbě a práci.

MUSEUM NA VELEHRADĚ

Když veliký náš Sušil putoval na Velehrad, spatřiv svatyni velebnou, padl na kolena a líbal zem, kterou sv. Cyril a Metod blahoslavenýma nohama, pokoj zvěstujícíma, posvětili. Zajímati tedy musí každého Velehrad minulý a nynější a vše, co jest v něm, tedy i velehradské museum.

Předchůdce pisatele vdp. prof. Alfons Sauer, jako pilná včelička sbíral pro velehradské museum kroje a památky. Po jeho smrti převzal úkol správce univ. prof. dr. Nevěřil. Po jeho odchodu zvolen správcem pisatel, jemuž budiž dovoleno několik slov o museu nám posvátného Velehradu.

Velehrad zůstane ohniskem našich ideálních snah a proto musí míti něco, co by k němu táhlo. Je sice Velehrad sám místem svatým, ale přece ideí cyrilometodějské prospěje u návštěvníků prostých i vzdělaných museum účelně zřízené. Aby bylo účelným, má obsahovati vše, co by se týkalo jak Velehradu samého, tak činnosti a osob sv. bratří Cyrila a Metodia. Musí to býti museum velehradské a cyrilometodějské, nikoli všeslovanské. Všeslovanské museum může býti v Praze a pojímati na př. kroje všech kmenů slovanských, což na Velehradě není ani možno ani místno. Museum velehradské má obsahovati

vše, co by uvádělo na stopy činnosti sv. Cyrila a Metoda, na úctu jejich od našich předků až dosud. Patří tedy na Velehrad do musea obrazy, písně, kříže, oltáře, kazatelny, křtitelnice, mince, památky, listiny, spisy, knihy a vykopávky cyrilometodějské. Jinde pro tyto věci není správného místa, nýbrž musí je mít Velehrad, kde patřičně vyniknou. Na Velehrad patří též památky cyrilometodějské i odjinud z Evropy, památné sochy a sošky cyrilometodějské, pohlednice Velehradu, slavnostní mince, fotografie aneb otisky kaplí a chrámů sv. Cyrila a Metoda, jakož i sv. Klimenta. Na Velehrad patří též originály neb aspoň opisy listin týkajících se Velehradu z archivů soukromých nebo farních nebo knihoven. Na př. v Uh. Hradišti samém v obecním archivu je několik věcí týkajících se dějin Velehradu. Na Velehrad patří celá literatura cyrilometodějská a velehradská a seznam článků a pojednání z různých knih a časopisů, jakož i cyrilometodějské obrazy a sochy od našich umělců. Na př. v Ústí nad Labem mají na obci původní obraz Emanuela Maxe: Příchod sv. Cyrila a Metoda na Moravu. Též na Buchlově je prastarý obraz sv. Cyrila a Metoda. Též na Hostýně jsou některé věci, jež by patřily na Velehrad. Známý sběratel p. Kretz v Uh. Hradišti, má též některé věci patřící do musea velehradského. Všichni tito zmínění činitelé byli by ochotni tyto památky buď prodati nebo vyměnit, jak se pisatel již informoval. Výměna ovšem nebyla by možná bez srozumění dárců. Zemř. dp. farář Káčer z Kuželova daroval mince pro Velehrad, z nichž jedna je velké ceny, jak mně tvrdil odborný numismatik dr. Štross z Uher. Hradiště. Mnoho jistě pro velehradské museum mohou vykonati dr. Breitenbacher z Kroměříže, dr. Příkryl z Drahotuš, p. řed. Nopp ze Strážni-

ce, dr. Nevěřil z Olomouce, učitel Zelnitius, Msgr. Vyvlečka z Olomouce a jiní. Vděčnosti zasluhují jesuité velehradští, kteří museum v čistotě udržují. Pro museum jest třeba ovšem i peněz. Na popud pisatele darovala Rolnická záložna v Uh. Hradišti 50 Kč pro museum a bude je dávat každoročně. Předně musí býti pořízen přesný katalog všech věcí, knih a písemných památek. Bude též třeba věci manovo a účelně uspořádati.

Nakonec prosím každého vlastence a křesťana, aby přispěl činně pro zvelebu velehradského musea. Je to povinnost všech a každého. Nestačí idealismus, tu třeba reální práce. Na Velehrad pak mohou pořádati vycházky školy obecné, měšťanské a střední. Kéž Velehrad rozkvétá vždy znova!

ARCHEOLOGICKÉ NÁLEZY

Považuji za nutné pojatai do spisu článků, jež napsal Ant. Zelnitius v »Našinci«:

V poznámce ke článku p. A. R. Svobody dovolávala se redakce »Našince« svědectví nových vykopávek ve St. Městě, na doklad toho, že okolí uh.-hradištské hrálo v dávnověku značnou úlohu. Nejde o »vykopávky« v pravém slova smyslu, nýbrž o »nálezy«. Já sám vlastních vykopávek nekonal, nýbrž zachraňoval jsem je a sbíral. Dosud jsem o těchto svých nálezech nepsal a také tak hned psátí nebudu. Nemám příliš mnoho času a nejsem milovníkem polemik. Jde mi především o to, abych ukázal hotové události a doklady. K tomu je mi ovšem zapotřebí všestranné podpory.

V mém působišti, ve Starém Městě, utvořil se v r. 1922 musejní spolek Starý Velehrad—Staré Město. Proč? Poněvadž Staré Město bylo v o-

hledu archeologickém plně neuznáváno. Zachraňovalo se všude, jen zde ne. Od roku 1897 do 1924 bylo zničeno soustavně prastaré pohřebiště »na valách«. Ještě v roce 1923 stavěli se členové spolku proti mému návrhu na prokopání starého pohřebiště »na valách«, až vzácným nálezem, zkresleně ohlášeným v Lidových novinách 19. září 1924, který se stal v den zahájení IV. unionistického sjezdu, odpor zlomen. Od té doby zachráněno:

Invent. č. 42 z hrobu 11. náušnice stříbrné z drátu, hroznovité, nález z 24. října 1924;

č. 70 z hrobu 12. náušnice stříbrné, byzantské, z 21. února 1925;

č. 73 z hrobu 10. bronzový, pozlacený kulatý knoflík, z 20. dubna 1925;

č. 76 z hrobu 13. stříbrné, tepané, vejčité knoflíky, z 6. května 1925 a zbytky hroznovitých, stříbrných náušnic;

č. 77 z hrobu 14. zlatý knoflík, osmistěn, z 13. května 1925;

č. 79 z hrobu 15. malé, okrouhlé knoflíky, z 8. května 1925;

č. 86 zlatá, byzantská náušnice, nalezená už v betonu 8. srpna 1925;

č. 111 z hrobu 19. dvě rozdílné, esovité — ale zdobené náušnice — z 23. října a 15. ledna roku 1926;

č. 129 náušnice hroznovitá, slabě zlacená, ze 7. ledna 1926;

č. 130 náušnice hroznovitá, z téhož hrobu;

č. 136 náušnice hroznovitá, z 12. února 1926;

č. 188 z hrobu 33. náušnice zlatá, byzantská, z 2. července 1927;

č. 189 náušnice částečně zlatá, z téhož hrobu;

č. 191 z hrobu 34. primitivně broušená perla z achátu a 4 perly barevně vykládané, asi pálené, z 3. července 1927;

č. 192 valounek ryzího zlata jako fazole a plíšek, snad jako platidlo oboje užívané;

č. 193 větší hlíněná nádoba, provázkovitě zdobená;

Hroby 13., 14. a 15. byly hromadné, snad matka s dětmi pohřbená; rovněž tak hroby 33. a 34., které byly deskami obložené a tyto nahoře skobami upevněny;

č. 221 z hrobu 37. náušnice, náhrdelník a malá nádobka, z 18. října 1926;

č. 235 dvě jednoduché náušnice, hroznovitě zdobené, z 28. února 1927;

č. 112 — 11 sekýr neb mečů železných, dosud věc neznámá, 1 menší, 1 železná rukověť, krásně vypracovaná, a obruče vědýrka neb okovu, z 26. října 1925;

č. 236 malá, podobná sekýrka, meč neb nůž, z 28. února 1927.

V hrobech jsou nože, břitvy, sekýry, jiné zbraně, ostruhy, křesadla ze železa, ale i věci z bronzu, mimo to v hrobech dětských nádoby. Doposud bylo zjištěno 180 hrobů. V minulých letech zničeno bylo nejméně 500—600 hrobů. Domácí lidé se domnívali, že jsou to hroby z doby třicetileté války neb z doby vpádů tureckých. Intelligence se o věc nezajímala. Fr. Myklík a dr. M. Kříž, kteří v sousední zahradě před r. 1890 kopali, vykopali jednu hlavu a usoudili, že území »na valách« je celina rukou lidskou netknutá, která nemůže mítí ničeho společného se slovy listiny »ad vallum antiquae civitatis«. Dnes by soudili jinak!

Kdyby se bylo od roku 1897—1902 a potom správně postupovalo, zajisté by se bylo dalo za pravdu V. Brandlovi.

Zatím čtěte a studujte spisek J. L. Červínky: »Děvín a Velehrad, dva hrady velkomoravské«, v Kroměříži u Jindř. Slováka r. 1902 vyšlý, a

nepředpojatě každé slovo uvažte; srovnajte s nálezy a studujte polohu míst, jak to činil prof. Jos. Plaček a skvěle vám vyvstane Brandlův Velehrad—St. Město. Vykopávky ve St. Městě vzbudily obdiv řed. musea v Poděbradech, Hellicha.

I konservátor dr. Červinka doznává jejich bohatství. Kde bohatství, tam muselo jistě býti více než trhovářská ves, zvláště když to pohřebiště je pod valem, t. j. val je na něm, že hroby jsou 2—3 m hluboko!

Dnes se ovšem najdou lidé, kteří ruku nepřiložili a hned jsou hotovi se svou kritikou. Rádi by další práci znemožnili. Pracujeme všichni úsilovně, ale vůli nemáme všichni rovnou; to je naše zhouba, naše národní chyba.

Před samým vydáním tohoto spisu napsal P. Jakub Hudeček, farář v Huštěnovicích u Velehradu, článek do »Našince« dne 6. června 1928, který k vůli zajímavosti též do spisu pojímám. Píše :

»Nálezy na velkém pohřebišti ve Star. Městě v poslední době učiněné dovolují již tento závěr: Staré Město — Velehradem. Tím ovšem není ještě dokázáno, že tento Velehrad byl sídlem Rostislavovým. Ještě méně je dokázáno, že tam bylo biskupské sídlo Metodějovo. Přece však možno říci, že se již rozptýlují mlhy zahalující dobu osídlení Moravy lidem slovanským. Historikové, jako na př. Novotný, tvrdí sice, že na Moravě před pátým stoletím nebylo Slovanů, archeologové však mají za to, na př. Niederle, že Slované byli v Čechách a na Moravě již mnohem dříve.

Mám před sebou mapu t. zv. Germanie od Ptolemaia (r. 160—175 po Kr.). Jsou tam poznačena četná sídliště, povětšinou asi obchodní stanice. Na této mapě je nynější Bavorský Brod při

českých hranicích označen jménem Brodentia. Brod je jméno všeslovanské, tedy z doby před rozchodem Slovanů. Možno tedy ze slova Brodentia usuzovati, že Slované již v době Ptolemaiově pronikli až do Bavor.

Je známo, že v době Ptolemaiově vedly obchodní cesty podél řek. Poříčím Moravy vedla hlavní obchodní cesta od Dunaje k Odře, cesta, která spojovala moře Adriatické s Baltickým. V našem kraji jmenuje Ptolemaios při Moravě tyto tři obchodní stanice nebo vůbec větší sídliště: Eburodunon, asi tam, kde je nyní Břeclav, (Ptolomaios tam uvádí nějaký les jménem Luna — Lundenburg?). Severně od Eburodunon uvádí místo Felikia a opět severně Meliodunon. Novotný tato místa klade směrem k Brnu a k Čechám. Mám za to, že neprávem. Na Ptolomaiově mapě jsou tato místa východně herzynského lesa (českomoravské vysočiny), kdežto podle Novotného by tato místa musela býti na obchodní cestě, která českomoravskou vysočinu protínala. Je dále jisto, že od vtoku Moravy do Dunaje hlavní obchodní cesta směřovala k Odře a ne do Čech. Mám pro toto mínění tento důvod: U nynějších Kvasic je důležité nálezíště z doby slovanské (na tabarkách). Sem kladu z Ptolemaiovy mapy Meliodunum, neboť to není nic jiného než překlad slova Kvasice (mel = med, kvas). Přijmeme-li tento výklad, pak Felikia jižně položená nemůže býti nic jiného než zkomolenina slova Veligrad.

Odkud však vzalo se jméno »Staré Město« (antiqua urbs Rastici, annály fuldské, a »usque ad vallum antiquae civitatis«, listina o založení cisterciáckého kláštera z roku 1202)?

Praví-li Červinka, že Děvín (Dovína) musíme hledati tam, kde je, má pravdu. Ale rovněž tak musíme hledati Staré Město tam, kde je. A pů-

vod jména Staré Město? Je dvojí možnost. Veligrad byl nazván Starým Městem buď proto, že to bylo sídliště skutečně starobylé, anebo (což je pravděpodobnější), protože Rostislav aneb zcela jistě Svatopluk si vyhlédl nebo zbudoval jiné hlavní město. V té příčině je, jak se zdá, dr. Robenek na dobré stopě. — Děvín nebyl Svatoplukovým hlavním městem, Rostislavovi se stal pastí, z níž nebylo uniknutí (obsedit eum).

Z tohoto rozkladu je jasno, že sv. Cyril a Metoděj přišli na Velehrad (in antiquam urbem Rastici — do Starého Města Rostislavova). Zůstane nám tedy Velehrad — Staré Město kolébkou víry křesťanské. Kde bylo arcibiskupské sídlo Metodějovo a kde zemřel, snaží se nám povědět dr. Robenek a mám za to, že je na pravé stopě, ač se mi zdá, že Velká Morava byla na severní straně Dunaje nebo snad na obou březích. Mám pro to důvody, které snad uvedu později, bude-li toho potřeba.»

Ve článku je nějaký rozpor. Autor praví na počátku: »Není ještě dokázáno, že tento Velehrad byl sídlem Rostislavovým«, ale v posledním odstavci dří: »Je jasno, (?) že sv. Cyril a Metoděj přišli na Velehrad do Starého Města Rostislavova.« Z čeho to jasno? Je mapa Ptolemaiova tak spolehlivá? Je jisto, že Felikia je Veligrad? Nemůže to býti něco jiného?

»Staré« Město se jmenuje starým, že blíž něho založeno nové město Uh. Hradiště, jež slulo původně »Nový Velehrad«. Správně píše Hudeček, že Děvín byl »pastí«. Nebylo z něho uniknutí při mocném obležení. Nemohl proto býti trvale sídlem hlavním, ať si byl sebe mohutnější pevností. Že hlavní sídlo bylo později přeloženo někam hodně doleji, soudím také dle některých starých i nových momentů, na př. že Sirmium

bylo vlastně metropolitním titulním sídlem arcibiskupa Metoděje.

Nutno dále kopati, badati. Diskuse je velmi prospěšná. Těžko bude hledati a badati dnes v Maďarsku, ale i na to dojde a pravda vyjde.

Dr. František Příkryl vydal spis o starožitnostech a památkách cyrilometodějských. Spis má moc materiálu a je záhodno místo odmítavého kritisování náměty a památky studovati. Zajímavé, že podobné kamenné rakve, jaké jsou na Velehradě před apsidami vykopány, se nacházejí též ve dvorské cerkvi cara Borise. Pozoruhodno je, že Středovský roku 1500 se zmiňuje o vykopaném sklepení, o zděných příkopech a o tesaných kamenech na Hrádku u Velehradu. Památku o sv. vodách, na příklad Cyrílka v Podivíně, Strachotínka u Hoštic, Metodka u Dědic, můžeme přijati. Méně však různá pohoštění sv. věrověstů v Drslavicích, v Brumově atd., pro něž není důkazů, než »prý«. Nápadno, že křížů »cyrilometodějských« (?) je někde na jednom místě moc, na př. v Albošě-Plisce 40. Cesty sv. bratří u nás nejsou přece jen zcela věrojatně od autora dokázány. Dobře je soustřediti se na několik jen míst nebo na jeden námět a ten až do možností prozkoumati.

Připojuji článek dra Robenka z »Našince«, datto 23. V. 1928:

»Osvobození Slovenska od jařma Maďarů i neutuchající hnutí cyrilometodějské, živené slavnostmi a jubilei velehradskými, nabádají znova a znova přes nesčetnou řadu zklamanych pokusů, odestřítí roušku s šeré naší Velké Moravy. Dvě fakta jsou směrodatná pro posouzení této spleťité otázky: jednak správné umístění staré Moravy (země), jednak patřičné označení jejího hlavního hradu.

Jméno Morava (země) utkvělo trvale na

onom kraji, jemuž tak nyní říkáme, teprve později. Stalo se tak, když žil vel moravských Slovanů vytlačen byl Maďary ze svých původních sídel. Starou Moravu hledati musíme východněji. Východořímský císař Konstantin Porfyrogenneta klade ji ve svém spise »de administrando imperio« tam, kde se trvale usadili Maďari. V kap 41. píše takto: »Za nějaký čas po smrti krále Svatopluka přišli Turci (Maďari) a Moravany docela vyhubili. Zmocnili se jejich země, v níž dosavad přebývali. Zbytek lidu moravského rozutíkal se po okolních národech, Bulharech, Turcích, Chorvátech a po jiných.« Jiné prameny líčící nám příchod Maďarů, vyprávějí, kterak ti to překročivše Dunaj, trvale usadili se v kraji vnitřního ohbí Dunaje. Označiti bychom ho mohli zhruba městy Ostřihom, Stoliční Bělehrad, Vesprim. Knížata jejich přebývala zprvu na hradě ostřihomském, do konce vlády svatého Štěpána ve Stolič. Bělehradě. Tento kraj byl tehdy hlavní částí původní Moravy. V naší nynější Moravě Maďarů trvale usazených nikdy nebylo. Konali k nám pouze loupeživé vpády z jihovýchodu, ať již cestou podél řeky Moravy, či údolím Vlávě-Olšavy, neb méně schůdnými průsmyky Bílých Karpat. Jména Uher. Ostroh, Uher. Brod a Uher. Hradiště označují doposud, kterou stranou styk náš s Maďary býval nejčilejší. Zní to snad na pohled cize a paradoxně, hledáme-li hlavní město staré Moravy v nynějším Maďarsku, ale jest to přece jen důsledně logické. Leželť zajisté v srdci původní vlasti moravské.

Druhou otázkou jest jméno hlavního hradu staré Moravy. Nejstaršími prameny nedá se nějak doložit, že by hrad tento jmenoval se Velehrad, jak tomu chce pozdější tradice. Nacházíme pro něj jediné a totéž jméno, jaké platilo

celé zemi, totiž »Morava«. Pro jeho nedobytnost říkalo se mu také »Veliká Morava«, často též »veliký hrad moravský«. Na tomto hradě »Moravě«, nyní v Maďarsku se nacházejícím, bylo sídlo krále Svatopluka a metropole arcibiskupa Metoděje. Na nynější naši Moravě památek těchto marně bychom hledali. Tím není řečeno, že by na nynější Moravě v době cyrilometodějské, ba i dřívější, křesťanství nebylo rozšířeno. Četné vzácné vykopávky odhalují nám bohatství starých chrámů křesťanských a k nejednomu z nich připíná se více méně věrohodná místní tradice do dob cyrilometodějských vdatována, nazývajíce jej nejstarším chrámem prvotním, posvěceným samými apoštoly slovanskými. Celá řada zpráv klade také vznik našeho biskupství moravského, z něhož vzešlo později biskupství olomucké, do krajín jižní naší Moravy. Není úkolem těchto řádků přesně zjistiti, zda sídlo tohoto biskupa moravského bylo na Velehradě či v Kunovicích nebo Polešovicích, neb někde jinde. Rozhodně nelze ztotožňovati naše staré biskupství moravské s prvotním arcibiskupstvím moravským sv. Metoděje, když snad i kraje naše arcibiskupské pravomoci jeho podléhaly. Staré biskupství moravské jest pouze jedním ze čtyř biskupství, v něž byla arcidiecése Metodějova asi v patnáctém roce po jeho úmrtí, dle čtyř správních provincií Veliké Moravy rozdělena. Símě slovanských apoštolů zapustilo kořeny ve všech čtyřech diecésích, leč příval Maďarů a všeliká zloba zahladila téměř jeho stopy. Naše diecése moravská uchovala si přes nepřízeň doby úctu k tradici cyrilometodějskou a osvojila si tím také nároky na dědictví cyrilometodějské.»

Ke článku tomuto dodávám, že z něho poznáváme jen, kam stará Veliká Morava až asi

sahala, ale nedokazuje to ještě, že tam právě bylo sídlo knížat moravských. Právě jméno Uherský Ostroh, Uher. Brod a Uher. Hradiště by svědčila, že staří Moravané měli hlavní sídla v nynější Moravě. Dr. Robenek sám píše: »Celá řada zpráv klade vznik biskupství moravského do jižní naší Moravy«. Proč právě tu je nejvíc tradic, chrámů a památek cyrilometodějských, jak autor sám dozrává?

CYRILOMETODĚJSTVÍ V DĚJINÁCH NAŠEHO PROBUZENÍ

Třeba rozeznávat probuzení naše trojí a to: politické, náboženské a národní. Kdyby tohoto rozdílu byli si vědomi řečníci, spisovatelé a vychovatelé, nedocházelo by ke zbytečným nedorozuměním.

Zmíniti se chci stručně jen o našem probuzení národním.

Germanisace začínala již před bitvou na Bílé Hoře, což osvětlí číslice. Od roku 1526—1620 zapsáno v pražských knihách proti 5348 měšťanům českým — 3076 německých. Roku 1571 bylo z 39 cechů pouze 28 českých a roku 1619 — tedy zrovna před Bílou Horou — má již jen 8 cechů české cechmistry. O tom nás poučuje Tomek, Winter a Zapp. Volba Fridricha falckého, Němce, byla nejnešťastnějším tahem na šachovnici dějin českých.

Po Bitvě na Bílé Hoře náš národ nikdy zcela neusnul, jak se tvrdí. Školství nebylo tehdy ani české ani německé, nýbrž latinské, až do roku 1785. Znamení kněží Balbín a Pubička hájili řeč českou u samé vlády, kněží Vydra a Berlička byli ochotni vlastní krví vlasti sloužiti. Kněz Konstanc vydal r. 1667 Brus jazyka českého, Drachovský českou mluvnici a vlastenecký kněz

Steyer vydal r. 1677 biblii svatováclavskou, zavedl český kancionál, prodal rodinný svůj díl a zaň rozdál jen roku 1673 zdarma 3367 knih. Biskup Pešina sepsal dějiny moravské a křížovník Beckovský kroniku českou, z níž Palacký čerpal.

Kláštery nám zachovaly české knihy. Tak ve Skalici a v Rajhradě je bible kralická, a na Strahově Postila Husova. Tři čtvrtiny všech rukopisů teď chovaných v musejích zachovaly kláštery. Jesuita Plachý hájil Prahu a sepsal na 50 spisů. Cisterciáci velehradští zachovávali úctu cyrilometodějskou a jesuité čeští začali zase slaviti svátek sv. Václava. Roku 1773 P. Fr. Jandera založil gymnasium v Jindř. Hradci. Již před r. 1848 působili četní kněží národně. Arcibiskup pražský Chlumčanský (1815—30) podporoval školství, založil knihovnu a daroval museu národnímu vzácné rukopisy. Kamarýt sbíral písně. Šembera udává, že z 50 spisovatelů roku 1848 bylo 30 kněží. Byli to před r. 1848 zvláště: Marek, Sedláček, Nejedlý, Zahradník, Sychra, Kamenický, Puchmajer a Stach, Po roce 1848 pak Doucha, Vinařický, Jablonský, Soukop, dr. Bílý, dr. Procházka, Sušil, Dudík, Poimon, Brynych, Wurm, Kulda, Frencl, hr. Sylva Tarouca, Třebízský, Šťastný, Pravda, Kosmák, Lenc a j. Zmínují se jen o těch, kteří zemřeli. O žijících později. Kulda založil první náš kalendář »Moravan«. Sušil sebral na 4000 písní a přeložil církevní hymny. O Jablonském a jeho »Moudrosti« píše prof. Uhlíř: »Přicházíť nám, jako bychom se byli procházeli ve výstavě nejkrásnějších krajinomaleb. Kolik básní, tolik sličných obrazů. Nalezlím jsme tu pravdu a krásu v harmonickém celku.« Básně Jablonského některé ještě dnes mají význam esteticko-výchovný, je v nich jádro, idea a jasnost jistě větší než u některých moderních

básníků, z nichž při nádherné dikci zeje vnitřní prázdnota, světobol a hořkost.

Machar na př. dí:

»Nejsem vlastencem a nemiluji vlast,
ji nemám, neznám, nevím proč milovat.«

(Golgoatha.)

Jablonský r. 1881 v Krakově napsal:

» a jestli cizí kraj
mé oči pochová,
tu aspoň srdce mé
tam přijímá, vlasti má.«

Nuže, co je lepší? Co více povznese a zušlech-
tí? Vždy pravdivými i krásnými zůstanou Ja-
blonského verše:

»Jestliť jeden veškerenstvem
svobodně vanoucí duch,
my cítíme jeho vládu
a jeť s úctou zovem Bůh.«

(Moudrost I., 2.)

Co máme na př. z veršů moderního básníka
Karáska:

»Dnes nechci nic, své marné žiji dny.
Mám rád hrob touhy, sever svého bytí,
jenž pod sněhem spí věčně neplodný.«

(Ostrov vyhnanců.)

Pro naši mládež jistě lépe ještě dnes by se
hodil dobrý ovšem výběr z Jablonského i Su-
šila, z nichž zní tón radosti, citu a svitu, života
a chuti činorodé. I katechetům poslouží někdy
sloky našich ideálních básníků kněží-buditelů
velmi dobře. Na př. Sušil dí o Písmu sv.:

»Písmo — zahrada to zlatoštěpá,
kvítko tamo kvetou neuvadlá,
slovo každé jesti hvězda spadlá,
každá stránka — nebesa jsou lepá.«

Velmi k probuzení národnímu prospěly i slavnosti velehradské. Ti, kteří je pořádali a ideu cyrilometodějskou křísili, jsou zase vlasteneční kněží, nejdř. kardinál dr. Bauer, Sušil, Vykydal, Vychodil, Wurm, Stojan a jiní. Vzácnou perlou národního našeho básnictví zůstanou vždy Sušilovy verše vítající naše nesmrtelné věrověsty:

Hvězdy idvě se z východu
berou v svatém průvodu,
to idou blahou
bratři snahou,
k slovanskému národu.

Kde idou, mizí mrákoita,
světlo jasné blieskotá,
a kraj celý,
ze sna bdělý
k blahu vstává životia.«

Literární, sociální i vlastenecká práce kněží-buditelů je buď ignorována nebo paušálně podceňována, jak činí Drtina, dr. Hýsek, prof. Pražák a Vlček. Po nich ovšem vždy papouškují tak druzí. Program »protiklerikální« to žádá a proto minulost musí býti překroucena nebo zlehčena, místo aby byla střízlivě kritisována. My však musíme býti a budeme na osvětňou činnost svých Sušilů, Kulců, Šmídků atd. hrdi. Těžiště jejich činnosti ovšem není v absolutní hodnotě literární, ačkoli ani ta není tak nízká, jak ji činí ti, kteří ji sotva znají, ale ve snahách národně-vzdělávacích. Oni sami svou básnickou činnost nepovažovali za prvořadou, nýbrž byla jim vlastně prostředkem, aby řeč i národnost rozkvétaly.

Palacký napsal r. 1873 »Několik slov o náboženství«, kde praví: »Poznav kněze katolické v různých zemích, dávám svědectví pravdě, že nikde jsem nenašel tolik osvícenosti a svobodomyslnosti jak u našich kněží v Čechách. Vyznám upřímně, že věřící katolík je mi milejší než u-

čený bezvěrec, jenž se domýšlí, že dovede zbořit a zase postavit celé světy, Boha z nich vyloučit. Co do národnosti: který stav má větší zásluhy o zachování jazyka v dobách nejstrastnějších, než právě kazatelé slova Božího?»

My uznáváme práce Kollárovy, Jungmannovy a jiných. Proč není uznávána práce i našich mužů, jak zaslouží dle pravdy? Nic více nechceme než pravdu! V zápase o naše národní práva na př. v Brně nejvíce působily spolky na náboženském základě spočívající. Tovaryšské spolky byly baštami národnosti. V nich se četlo a řečnilo. Rajhrad vydával a šířil, jak i dnes činí, dobré knihy. Sušil, Kulda a jiní založili »Dědictví sv. Cyríla a Metoda« 1850. Kněz Procházka zakládal nedělní školy řemeslnické a besídky na př. v Ivančicích.

Kněží buditelé se snažili vžítí do potřeb a tužeb lidu, aby se tak s ním sblížili, v duchu jeho jej zušlechtili a k ideálům dobra a krásy povznesli. O našich buditelích lze říci, co praví dr. Kovář :

»Nám v mládí plály
dva ideály,
ty v hloubi duše kotvily,
nás k pravdě, dobru vznítily.«

(Následuj.)

Z víry v Boha čerpali vzpruhu, obětavost a nadšení a proto k ní lid a dorost i vedli. Tak dí Jablonský:

»Synu! Je v tom světě bytost, jež nás vznáší
do nebes,
v její chrámu svatou skrytost nejdem již
vniknul kněz.

Ona jako hvězda září nám na dráze života,
před její nadzemskou tváří prchá z duše temnota.
Ona učí, blaží, sílí, potěšuje v zármutku,
bývá s námi v každé chvíli, v radostech i ve
smutku.«

(Moudr. I., 1.)

Bůh je začátek a konec, princip pravdy, dobra a pokroku nekonečného, ideálního. Jsme od Boha a jsme pro Boha, proto Jablonský otcovsky radil mládeži :

Jednej tisk v tom světě všude,
bys, až budeš umírat
a vše vůkol pilákat bude —
ty se mohl usmívat.«

(Moudr. 61., 33.)

Josefinismus náš národ dusil nábožensky i národně a liberalismus nás spíše rozdvojil než osvobodil. Proto varoval Sušil:

»Vždy kvést bude víra v krásu ladné,
márod však, jenž na kořen jí sahá,
jak list zvadlý s lidstva stromu spadne.«

V Brně r. 1848 začal vycházet »Týdeník« a první dopisovatelé byli naši pionýři, buditelé : Sušil, Klácel, Škorpík, Těšík, Procházka atd. Tento poslední založil »Hlas«. Roku 1852 založili zmínění naši předáci čítárnu a hovornu. — Ó, jak vznešené postavy jsou tito vlastenečtí, bohonadšení muži, kteří všude šířili jiskry plamenů náboženských i lidumilných! Kam přišli, kvetly lány láskou, žitím a prací. My ještě dnes se můžeme rozněcovat na ohnisku jejich čistých horujících srdcí a též i na dlouho tak budeme činiti, nezavíraje nikterak očí časovým snahám, pokroku, požadavkům a formám, pokud slouží dobru, krásě a pravdě.

Ačkoli Josef II. r. 1785, jak nahoře zmíněno, zavedl do všech škol němčinu, přece na př. na bohoslovecké fakultě v Olomouci P. Václ. Stach přednášel od roku 1787—99 pastorálku (nauku o pastýřském úřadě církve) česky. Též i jiné přednášky konány časem česky. Kněží to byli, kteří zakládali a udržovali »Besedy« a studenty vydržovali. I Vrchlický je odchovanec kněze.

Katoličtí kněží v Rakousku založili 12,422.642 korun fundací na studující.

Sám Havlíček řekl: »Duchovenstvo založilo a počalo naše vlastenectví.«

Zmínky zasluhuje premonstrát P. Dlašbač, který tisíce knih, rukopisů a starších tisků zachránil, takže koncem jeho žití čítala knihovna na Strahově 90.000 svazků. Piarista Dobner je předchůdcem Palackého. Co záslužného vykonal pro národ a jeho věhlas P. Křížkovský, ví každý Čech! I dětem známo je též jméno: farář Diviš, který elektrinou léčil již choroby a vynalezl hromosvod. Zmíněný kněz hr. Tarouca r. 1848 usiloval o spojení zemí koruny české. Biskup budějovický Val. Jirsík je vlastenectvím jistě dobře znám. Kněží chránili kroj, řeč, víru, píseň a mrav, podstatné to složky národní svéráznosti.

Jména všech, jež jsem uvedl, jsou zlatým písmem zapsána v dějinách našeho probuzení a jistě nikdy nemají býti zapomenuta, nýbrž vděčným dětem a mládeží české připomínána v čítankách, literatuře i dějinách. Nesmrtelná je památka jejich u Boha i u lidí. Washington dí: »Není vlastnímilem, kdo brojí proti náboženství.« Nevěra kazí ideální zápal. Národ bez mravů je národ bez vlasti a mravnost není bez Boha. Víra budí obětavost a zaručuje poctivost, nutné to podmínky vlastenectví. Víra blaží a staví. Proto nemohu než skončit zlatými slovy Sušila, jež by žáci i studenti měli znáti napaměť:

»Dvé krássek spanilých duše mé ovládlo stánek,
jedna zemská, druhá s výším posla nebes:

Církev a vlast, ty v mojích sestersky sdružují
se nadnech,
každá půl, každá má moje srdce celé.«

CYRILOMETODĚJŠTÍ KNĚŽÍ SLOVÁCKA (KULTURNÍ NÁSTIN)

Na Slovácku byla čtyři kulturní střediska : Hradiště, Velehrad, Strážnice a Kyjov. V Uher. Hradišti od roku 1644 působili Jesuité, kteří tu postavili nádherný chrám barokový a budovy velkolepé, ve kterých dnes má město sál pro koncerty a divadla, museum své místnosti a čítárnu. Co by dnes muselo město vše stavět, nebýti nenáviděných jesuitů, kteří tu darmo ročně na 300 žáků vychovávali. V Hradišti působil P. Martin Sarkander, bratr blah. Jana r. 1620 v Olomouci umučeného. Zde padl jesuita Samuel Richter hrdinskou smrtí za moru po válce třicetileté. Jesuité zřídili v městě lékárnu, pořádali dramatické hry, jichž r. 1740 i biskup olomoucký se účastnil. R. 1706 byl zavražděn P. St. Rápal, kněz svaté pověsti z koleje hradištské na Vsetíně. R. 1681 shořel jeden jesuita-fráter při ohni zlomyslně založeném. Jesuita P. Adam Freitag zhotovil v kostele lavice a zpovědnice, krásné obrazy maloval fráter Ig. Ráb zde, v Kunovicích, na Velehradě, v Rajhradě a v Sedlci.

Též světští kněží učinili mnoho. Jan Malůš z Blatnice zřídil faru v Ostr. Lhotě 1764, P. Necker v Rohatci 1766. P. Štyvar, farář v Nivnici, sepsal knihy lidově poučné, P. Suchý, farář ve Velké vydal r. 1780 spis o zdraví dítek a pěstění bramborů. V Syrovíně zřídil kostel P. Jaroš r. 1716. V makovici staré radnice v Hradišti nalezen spis r. 1803, z něhož vidno, jak Františkáni roku 1680 chránili lid zdejší za moru. Roku 1682 zabít od Uhrů františkán Poláček. Kvardián P. Bonaventura Wilhelm opravil klášter z peněz, které získal za četné povídky od něho sepsané. V klášteře je vzácná knihovna.

Cy vykonali zdejší kněží, je v čerstvé paměti. Vldp. P. Perútka je hlavním činitelem, že v Hradišti stojí české gymnasium. Též P. Sauer zřídil na Velehradě vzácné museum. Velehrad sám je živým pomníkem práce kněžské. Zde pracovali vlastenci P. Jan Přida a P. Vychodil, jenž mnohé spisy vydal o Velehradě. Zde pracovali Cisterciáci vlivem lidově hospodářským. Lid poddaný neměl břemen robotných a mohl se vykoupovat. Cisterciáci zaváděli knihy pozemkové a Velehrad stal se rušnou vsí trhovou. Opat velehradský postavil roku 1763 kostel v Jalubí, opat Malý r. 1725 kostel v Polešovicích. Mezi Cisterciáky byli kněží učení. Tak P. Hirschmenzel složil 44 spisů. Na Velehradě žil roku 1700 spisovatel Herrmann a Bartis, pak profesor na universitě v Praze. Zde žil zmíněný Ráb, jenž jako malíř vynikal invencí, správnou kresbou, živým koloritem a úžasnou plodností. Na Velehradě pracoval r. 1720 stavitel Fontana a hotovitel fresek Etgens r. 1730.

V Kyjově měli Piaristé na 200 žáků a r. 1777 otevřeli vyšší gymnasium. Jejich klášter je dnešní české gymnasium a jejich kostel je gymnasiijním chrámem, který prof. náboženství Staněk skvostně vyzdobil obrazy Koehlerovými.

Mezi kněze spisovatele na Slovácku patří též Václav, mních z Velehradu, Daniel, piarista ve Strážnici. Mezi Cisterciáky byli též malíři: Hinz a Götz. Piaristé zjednodušili metodu vyučovací, zaváděli osnovy dle místních potřeb a učili počtům, češtině a hvězdářství. Mezi Piaristy vynikli spisovatelé Příhoda, jenž skládal missál olomoucký. V Břeclavě se narodil piarista Aleš roku 1738, jenž skládal básně latinské. Ve Strážnici narozen piarista Patlicius, jenž sepsal zprávy řádové a historik Moravec r. 1724. Zlepšený plán učebný vypracoval r. 1775 piarista Max.

O piaristech dí Dvořák: »Zřizovali nejlepší školy a vedli na svůj náklad bez příspěvků státního.« (Mor. čítanka 155). Měli gymnasium ve Strážnici, kde bylo roku 1785 přes 300 žáků.

Ve Strážnici se narodil výtečný vlastenec prelát Dr. Horný, který ve Vídni tisíce věnoval Čechům a ve Strážnici postavil sirotčinec. Strážnické nynější gymnasium české vymohl arcibiskup Dr. Kohn, jenž tam studoval kdysi a složil tam stipendia on i prelát Horný. Reálku v Uh. Brodě vymáhal mimo jiné kněz P. Kašíl. Četná stipendia v Hradišti, Brodě a jinde založili kněží. Kanovník dr. Láská věnoval 2000 Kč na reálku v Brodě. Četné nadace v Uher. Hradišti založil zemř. vldp. P. Cetkovský. Nelze vůbec ani všeho vypočítat. Farář Jelínek v Brumově věnoval tisíce na školství. Děkan Jelínek v Bojkovicích byl učenec, jenž zjistil, že se narodil Komenský v Brodě, prof. Dr. Nevěřil v Hradišti vydal spisy o Velehradě. Též v Brodě mají Dominikáni pěknou knihovnu a sochy v kostele hotovili kdysi sami. Farář v Místříně, P. Halouzka vydal četné spisy. Kněží zřizovali mlékárny, Raiffeisenky, záložny a hospodářská družstva. První spolek hospodářský na Slovácku byl a je dosud »Velehrad«. Nebýti kněží katolických, kde by bylo dnes Slovácko? Besedy založili neb zakládati pomohli hlavně kněží: ve Strážnici P. Wilfinger, v Hradišti P. Vodička, v Brodě a jinde též. Hospodářsky povzneseš lid pan děkan v Osvětimanech P. Brázdil a P. Hladký, farář v Kunovicích. Mnoho pro chudé vykonal pan asessor Barták v Ostrohu.

Skutky tyto mluví až příliš jasně. Každý kněz téměř na Slovácku činí, co může, pro pravdu a dobro lidu a činit bude i dál, přes potupy a hany. Kněží naučili teprv pro osvětu pravou pracovat a vychováli řadu úředníků, učitelů a inteligentů.

DOSLOV ÚVAHA UNIONISTICKÁ

Chceme sjednocovat. Ale jak to vypadá u nás? Jsme sjednoceni? Jsme svorní? Žel Bohu! Přijďte kamkoli, všude slyšíte nářky na nesvornost, osobní nevraživost a roztržštěnost. »Potom poznají, že jste moji učeníci, budete-li mít lásku k druhým«, děl Kristus. Slavnosti cyrilometodějské jsou právě nejvítanější příležitostí lid povznést, získati, sjednotiti a uvědomiti. Nebudme římsštějšími Říma. V Římě naše světce oslavili ve chrámě a mimo to v koleji české. Právem. Sv. Cyríl a Metod mají pro nás význam nejen nábožensko-mravní, nýbrž i kulturní, sociální a národní. Nebýti jich, nebylo naší republiky, protože již by nás nebylo vůbec, jako není severních Slovanů. Kraje u Berlína, Rixdorf atd. jsou hrobem slovanským, že záhy nebyly pokřtěny. Jak nesmírně máme býti sv. Cyrílu a Metoději vděční! Jak ctíti je máme před všemi slovanskými muži! Čím byli Mojžíš a Aron národu israelskému, čím byli sv. Petr a Pavel národu římskému, tím jsou sv. Cyríl a Metoděj pro náš národ. »Oni jsou dvě olivy a dva svícny před Pánem«. Oni nám dali jasný názor světový, oni nám dali pravidla dobra, dali nám evangelium, jímž, jak řekl Goethe, lidstvo se bude vždy obnovovati. Cyril a Metod jsou naši první slovanští učitelé, naši první světci a naši první buditelé. Oni pěstili u nás třídní soulad, solidaritu a ujímali se utiskovaných. Bohaté učili hledati statků vyšších. Oni založili naši vědu a dokázali, že mezi ní a vírou je soulad.

Dne 2. července 1917 dobyto prvního vítězství našich legionářů u Zborova a to pod praporem a plukem cyrilometodějským. I my dnes pod praporem cyrilometodějským si musíme vy-

dobýti samostatnosti a svobody katolické, ale to se stane svornou prací.

Jako elektrický akumulátor má vytvořiti v sobě intensitu energie, aby měl z čeho vysílati své proudy, tak i my musíme především v sobě vytvořiti intensivní hlubokou zbožnost, silného ducha církve Kristovy. Třeba jest, aby idea unionismu absorbovala celou naši kulturu, zejména literaturu, neboť nelze zapomínati, že Byzanc odpadla od Říma proto, že její kultura nebyla prodchnuta ideou hlubokého křesťanství, nýbrž živila se ze starého pohanského řeckého klasicismu. To musí býti hlasitým mementem i pro nás, abychom neupadli v kulturu ruských Puškinů, vychvalujících caroslavi-pravoslavi, nebo Dostojevských, vedoucích nás k schismatickému mrtvoduší, nebo Tolstých, představujících pravoslavi v zajetí protestantského racionalismu. Dejme své literatuře novou sílu skutečného křesťanství a tento rozmach proti úpadku idealismu, způsobeného pravoslavím, způsobí sám sebou ústup slabšího ducha schismatu před silným, zdravým katolictvím. — Nemá to býti vítězství latiníků nad východem, nýbrž vítězství pravdivého křesťanství nad bludy schismatu. Nikoli vítězství silného nad slabším, nýbrž vítězství bratrské lásky nad nenávistí. Vítězství dávného ducha svatého Vasilia, Velikého Řehoře Bohoslovce a jiných světel, zářících na uhasínajícím nebi caroslavné východní církve.

Rozšiřování unie má také ten význam, že po pádu carské vlády uprostřed pronásledování církve bolševiky jedině zde možno hledati osvobození od útlaku bezbožnosti a nemravnosti. Na prvním místě třeba šířiti unii mezi vlastními Rusíny mekatolíky. Ruský národ je veliký, má svůj mrav. Přiblížiti se k němu dovede nejlépe Rusín-katolík, který umí spojovati katolické myšlení

se svým národním duchem. To tak lehko nedokáže na našem místě ani Němec, ani Francouz. Pouze vlastní člověk může překonat svého bratra, neboť unionism to není politika, to není latinisace, mýbrž restaurace v Kristu, osvěžení upadlého ducha, obnovení sil — jest to jednota víry.

Nejlépe Rusín-katolík může vysvětliti Rusínu-nekatolíku, co je to unionism — toto sblížení slovanského východu se slovanským západem, tento jediný tvůrčí panslavism, tato velkolepá budoucnost všech slovanských národů a s nimi i našeho ruského. Chyby, jež se staly v minulosti: latinisace, denacionalisace jednotlivými propagátory unie položily velikou překážku na cestu sjednocení.

Než tato úloha čeká na nás. Nejsme odkázáni na pouhé vlastní síly, s námi jest Bůh a Jeho pomáhající láska. — K usnadnění propagandy unionismu je třeba, aby rusko-katolická církev byla zorganizována v jediný patriarchát, aby mohla vystupovati a pracovati jako jediné těleso.

Idea cyrilometodějská je v mnohých krajích ještě málo vžita. Nutno zde pracovati soustavně a cílevědomě, a to na kazatelně, ve školách všech stupňů a ve spolicích, a to příležitostně na př. přede dny úmrtí sv. Cyríla a svátku sv. Cyríla a Metoda, v přednáškách, zvláště zimního období. Probrána by měla býti všude příležitostně a střídavě tato temata: O říši velkomoravské; přednášel jsem o tom dvakrát vojákům a to se zdarem. Jiné téma: O Velehradě, o jeho poloze, vykopávkách a museu a dějinách dle Palackého, Houdka, Nevěřila a Snopka, dle »Apoštolátu«, »Zpráv velehradských«, dle »Rodinné čítanky«, dle dr. Příkryla, Vychodíla a j. Další důležité téma je: Význam idey cyrilometo-

dějské v našem národě (a to význam národní, mravní, náboženský a sociální). Nutno lidu i mládeži vysvětliti jasně a prakticky stanovy a cíle Apoštolátu.

Jsem povinen pojeti do tohoto spisu velmi zajímavý článek z »Našince« ddtto 8. IX. 1928, s kterým souhlasím a který obsahuje i některé z mých údajů:

Snad vykopávky přinesou konečné rozhodnutí, že Velehradem Rostislavovým byl Velehrad moravský s okolím.

Velehradem Mojmirovců nemohl býti ani Děvín, ani Bratislava, ani Nitra, ani Ostřihom.

Když kníže Břetislav dobyl na Maďarech r. 1028, tedy právě před 900 lety Moravy, zaplakał nad zříceninami »svatých oněch míst, kde počalo křesťanství«, »loca illa sacra, ubi coepit christianitas«, a zmiňuje se o tom v listě, vydaném v Olomouci. (Ant. Boczek, »Codex diplom. et epistol. Moraviae«, Olomouc 1836, str. 112). Která byla ta svatá místa? »Velehrad, kde počalo křesťanství,« »Vueligrad, ubi coepit christianitas« (Boczek tamže, str. 113). Kde ležel ten Velehrad? Jistě na Moravě, které Břetislav na Maďarech dobyl. Nedobyl však Ostřihomu. Také Nitra zůstala v moci Maďarů a rovněž Děvín a Bratislava jsou na území, jež zůstalo Maďarům. Mimo to Nitra byla za Rostislava sídlem knížete úředního, nemohla tedy zároveň býti sídlem vrchního panovníka. U Děvína pak samo jméno naznačuje, jaký měl ten hrad úkol. Byla to stanice hlídková, hlídací, neboť jméno Děvín pochází od slova dívati se = hlídati. My máme hlídky na hlídání, máme také u vojska a bezpečnostních orgánů službu pátrací. Naši předkové měli Patřiny = Petřiny a Petrovy na patření, pátrání, a Děvíny na dívání. Stávalo se ovšem, že stanice hlídková,

měla-li nepříznivou polohu, vybudovala se časem na pevný hrad, ale hlavním hradem, hlavním městem zemským stanice hlídková, a tedy ani hrad Děvín býti nemohl. Děvín a Bratislava ležely na samých hranicích říše, a proto i z té příčiny nelze mítí za to, že tam bylo hlavní město říše velkomoravské. Bylo jistě dále ve vnitrozemí. Může býti ovšem výjimka od pravidla, ale ta musí býti odůvodněna. Tak tomu bylo na př. u Bělehradu srbského. Ležel při samých hranicích země. Obrana proti Turkům odůvodňovala polohu hlavního města až na druhém konci země při hranicích. Velehrad moravský měl také svůj Děvín, t. j. hlídku v nynějším Uher. Hradišti, tak jako Praha má svůj Petřín, ale sám pouhým Děvínem nebyl. Děvín u Bratislavy byl výborným hradem hlídkovým, neboť jest odtud viděti za jasného počasí až k Vídni a k jezeru Neziderskému.

Od doby, kdy nad zříceninami Velehradu plakal Břetislav, až do doby, kdy na Velehradě moravském založil Vladislav Jindřich klášter, uplynulo 170 let. To není doba tak dlouhá, aby zahladila ústní podání o poloze Rostislavova Velehradu. Za tu dobu nebyly ani zříceniny starého Velehradu docela odstraněny. Ještě roku 1202 připomínají se valy na jeho místě, »usque ad vallum antiquae civitatis«, t. j. »až k valům Starého Města« u nynějšího Uher. Hradiště. Na trvající tradici navazoval Přemysl Otakar I., když o moravském Velehradě té doby napsal r. 1228: »Veligrad civitas primo, modo burgus«, t. j. »Velehrad, kdysi město, nyní městýs« (»Sborník velehradský« II., 199 násl.). Staré Město se r. 1131 nazývalo Veligrad, tedy ještě před založením cisterciáckého kláštera v nynějším Velehradě (»Apoštolát sv. Cyrila a Metoda« XIX. 261). V lidu trvá dosud podání, že

v místech nynějšího Velehradu, Starého Města a Uh. Hradiště stával Velehrad, do něhož k Rostislavovi přišli sv. Cyril a Metod. Dr. Jan Nevěřil dokázal, že poloha Velehradu moravského se podobá poloze dávného sídla panovníků bulharských v Albobě. Vykopávkami se zjistilo, že kamenické ozdoby na Velehradě jsou tytéž jako v Albobě. Vzácné památky byly právě za našich dnů vykopány ve Starém Městě, a objeveny zbytky dřevěného opevnění..

Že byl Velehrad moravský hlavním městem říše, dokazují též místní jména. Královská studánka připomíná sídlo královské, královský stůl dosvědčuje, že tu byl uváděn král v držení moci královské, jak tomu bývalo také u panovníků českých a korutanských. Rákoš označuje místo sněmování. Hrádek se jmenovala residence královská v místech pozdější prelatury. Místní jména ukazují na službu vojenskou, hlídkovou, hláskou a obrannou, důkaz to, že Chříby čili Maršavské hory tvořily celou soustavu obranných zařízení pro hlavní město, jež se o ně opíralo, jsou samo pevnosti vodní na řece Moravě a jejich ostrovech. Takové jména jsou: Holý kopec, Volavek, Strážovice, Brdo, Bradlo, Hrad, Obraniče, Brankovice, Strílky. Kde je jaký důkaz, že tato jména dána byla teprve po době vlády Mojžírovců? Také silnice zvané »hradská«, jež se z Velehradu na různé strany rozcházejí, jakož i mýta při nich, dokazují, že tu bylo sídlo úřadů, a v souvislosti s ostatními okolnostmi uvedenými, že to bylo sídlo královské. Dále k horám Ždánickým je ještě řada míst hlídkových a obranných: Žižkov, Čížová, Hrádek, Hradisko (vrch a vesnice).

Dr. Jan Nevěřil poukázal na to, že podle výzkumů Škorpíkových Alboba bulharská nebyl pouze hrad jeden, nýbrž celá soustava opev-

nění, jež v sobě uzavírala též zahrady, vinice, pole a louky, a že tedy i Velehrad Rostislavův, jenž měl stejnou polohu, byl celou soustavou opevnění, čímž se vysvětluje, proč analista fuldský nazývá jej »ineffabilis munities«, »nevýslovná pevnost«. Takovým způsobem opevňovali svá města staří národové. Nínive i Babylon měly uvnitř hradeb pole a louky, aby v čas obléhání nenastal tak snadno hlad u obyvatelů a obranců města.

Tím, že považují Velehrad moravský za hlavní město Mojžírovců, netvrdím, že nebyla také Bratislava pevným hradem čili hrazeným městem. Právě, že na blízku stál Děvín, hlídkový hrad, nyní zříceniny, to jen potvrzuje. Nasvědčují tomu také místní jména jiná v okolí, ačkoliv můžeme za to mít, že místa, jež jsou položena na pravém břehu Dunaje a jež označují službu hlídkovou nebo obrannou, sloužila již k obraně římské pevnosti Karnunta. Službě hlídkové, pátrací, nasvědčují jména Petrželka, a Petronell (= Petřínek), službě obranné Hajnburg, na mapě z doby římské nazvané Tabulla Pentigeuriana Gai villa, což je jenom vnějším přizpůsobením k řeči římské, a je pravděpodobno, že místo to má své jméno od slova hájiti.

Avšak docela bezdůvodné jest odvozovati jméno Bratislava od Rostislava. Spíše zdá se, že má jméno od Predslava, syna Svatoplukova. Císař Konstantin Porfyrogenetes praví výslovně, že po smrti Svatoplukově ujali se vlády jeho tři synové. Má tedy pověst o třech prutech Svatoplukových věcný podklad. Anály fuldské jmenují jenom 2 syny, Mojžíra a Svatopluka, ale nepraví nikde, že měl jenom dva syny a že neměl třetího. Fr. V. Sasínek upozornil, že v Čedadu (Cividale) v Itálii mají rukopis evangelia, který se tam dostal v XVI. století z kláš-

tera v Ogleji (Avileji). Na okraji jsou poznamenána jména vzácných osob, které se zastavily v klášteře. Mimo jiné jsou tam: szuentiepulc, szuentezizna, predezious («Staroslovan» I. 170 násl.). Poněvadž odjinud je známo, že manželka Svatopluka moravského měla jméno, jež končilo slabíkami: izna, označují asi uvedená jména Svatopluka moravského, jeho manželku Svatožiznu a jejich syna Predslava nebo Bratislava. Smrt Predslava, nejstaršího bratra, by byly vysvětlením, proč druzí dva bratři proti sobě se dali do boje. Naše Bratislava, německy Pressburg, maďarsky Poszony, uvádí se v jedné uherské listině z XIII. století pod jménem Porozlo, což povstalo ze jména Predslav («Staroslovan» tamže). Není vyloučeno, že Predslav si zvolil Bratislavu za hlavní město, a bratři že sídlili jeden na Velehradě moravském, druhý v Nitře.

PRAMENY

- Jašek, Výklad myšlenky cyrilometodějské.
Haase, Die relig. Psyche des russischen Volkes.
Dr. Fr. Grivec, Slovanští apoštolové.
Dr. Samsour, Církevní dějepis.
Lapotre, Moravané.
Fr. Snopek, Konstantin-Cyril a Metod.
Josef Čermák, Liturgie slovanská.
F. Pastrnek, Dějiny slovanských apoštolů.
Dr. Vašica, Život sv. Cyrila a Metoděje.
Ferd. Lehner, Dějiny umění národa českého.
Snopek, Velehrad (Hlídka 1920). Apoštolové
slovanští.
Hlavinka, Bludy a lži v dějinách.
Homola, Velehrad Rostislavův.
Palacký, Dějiny.
Dr. Fr. Příkryl, Sv. Cyril a Metod. - Velehradsko.
Obzor prehistorický.
Památky archeologické.
Časopis český historický.
Časopis českého musea.
Zprávy velehradské.
Vychodil, Památky velehradské a Vzpomínka
na rok 1863.
Dr. Nevěřil, Velehrad a Aboba.
Vít. Houdek, Starý Velehrad.
Akta kongresů velehradských.
Dr. Fuchs, Idea cyrilometodějská.
Šín, Omyl dějin.
Červínka, Děvín.
Červínka, Děvín a Velehrad.
Dr. Zavadil, Velehrad, Děvín a Nitra.
Volný, Die Markgrafschaft Mähren.
Dvořák, Dějiny Moravy.
Vlastivěda, Apoštolát a Hlídka.

OBSAH DÍLU III.

1. Velehrad	9
2. Velehrad nynější a dávný	22
3. Starý Velehrad	31
4. Museum na Velehradě	34
5. Archeologické nálezy	36
6. Cyrilometodějství v dějinách našeho probuzení	45
7. Cyrilometodějští kněží Slováců (kul- turní nástin)	52
8. Doslov. Unionistická úvaha	55

SPISY AUTOREM VYDANÉ

1. Náboženství a pokrok. (Rozebr. ve 3 vyd.)
2. Náboženství věc veřejná. (Rozebráno ve 3 vydáních.)
3. Mravní záhady dneška.
4. Časové záhady výchovy.
5. Mravní výchova a škola.
6. Učebnice našich škol.
7. Katolíci a škola.
8. Hlas velké doby. (Rozebráno.)
9. Výchova rodinná. (V tisku.)
10. Výchovné směry a rady. (V tisku.)
11. Náboženství a škola.
12. Otázky cyrilometodějské.

